

Digitalizacija kulturnih sadržaja u funkciji razvoja turizma

Herceg, Tamara

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:925212>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-05**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

TAMARA HERCEG

**DIGITALIZACIJA KULTURNIH SADRŽAJA U FUNKCIJI RAZVOJA
TURIZMA**

Diplomski rad

Pula, 2022.
Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

TAMARA HERCEG

**DIGITALIZACIJA KULTURNIH SADRŽAJA U FUNKCIJI RAZVOJA
TURIZMA**

Diplomski rad

JMBAG: 0303065067, redoviti

Studijski smjer: Kultura i turizam

Predmet: Smart Heritage for Smart Tourism

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Ekonomija

Znanstvena grana: Turizam

Mentor: doc. Dr. sc. Tamara Floričić

Pula, rujan 2022.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana _____, kandidatkinja za magistricu Kulture i turizma ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu
Jurja Dobrile

u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski
rad pod nazivom

koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. KULTURA I KULTURNA BAŠTINA	2
2.1. Kulturna baština kao turistička atrakcija	4
2.2. Kulturna baština i lokalna zajednica	6
3. KULTURNI TURIZAM.....	8
3.1. Potreba i motivacija	8
3.2. Trendovi u kulturnom turizmu	13
4. DIGITALIZACIJA KULTURNIH SADRŽAJA	16
4.1. Proces digitalizacije.....	17
4.1.1. Digitalizacija teksta	18
4.1.2. Digitalizacija slika.....	18
4.1.3. Digitalizacija zvuka.....	19
4.1.4. Digitalizacija filma i videa	19
4.2. 3D digitalizacija	20
4.3. Digitalne knjižnice	21
4.4. Digitalni arhivi.....	23
4.5. Virtualna stvarnost i kulturna baština	24
5. DIGITALIZACIJA KULTURNIH SADRŽAJA U SRBIJI – VOJVODINI	26
5.1. Pretraživač kulturne baštine	28
5.2. UNESCO i Srbija – Vojvodina	29
5.2.1. Bačka tvrđava	29
5.2.2. Deliblatska peščara.....	33
5.2.3. Granice Rimskog carstva.....	35
5.2.4. Porodična slava	37
5.2.5. Srpsko kolo	38
5.2.6. Pjevanje uz gusle.....	40
5.3. Novi Sad.....	41
6. DIGITALIZACIJA KULTURNIH SADRŽAJA U HRVATSKOJ – ISTRA.....	43
6.1. UNESCO i Hrvatska - Istra.....	44
6.1.1. Kompleks Eufrazijeve bazilike u povijesnom središtu Poreča	45
6.1.2. Dvoglasje tijesnih intervala Istre i hrvatskog primorja	47
6.1.3. Mediteranska prehrana na hrvatskome Jadranu, njegovoj obali, otocima i dijelom zaleđa.....	47

6.1.4. Ekomuzej Batana.....	48
6.2. Pula.....	49
7. USPOREDBA RAZINE DIGITALIZACIJE.....	51
8. ZAKLJUČAK.....	57
LITERATURA	
POPIS SLIKA	
POPIS PRILOGA	

1. UVOD

Rad se bavi digitalizacijom kulturnih sadržaja sa svrhom razvoja turizma. U središte proučavanja stavljeni su kultura i kulturna baština, njihova digitalizacija i utjecaj koji vrše na razvoj turizma. Kultura i kulturna baština, danas, imaju sve veću ulogu u odabiru turističke destinacije. Stoga je veoma važno prepoznati te valorizirati kulturnu baštinu oko nas kako bismo ju sačuvali za buduće generacije.

Pojavom tehnologije, te njenim razvojem mijenjaju se i pogledi na kulturu i turizam. S dolaskom novih trendova dolazi i do promjene motivacije koja potiče turistička kretanja. Teško je pratiti sve novitete, ali i nužno ukoliko želimo ostati konkurenti. Sukladno s tim, neophodno je praviti novitete i u kulturi, posebice vezano za kulturnu baštinu. Digitalizacija je podigla ponudu kulturnih institucija u dosad neviđene sfere. Zaslužna je za bolju promociju i sve veću posjećenost nekad zaboravljenih dijelova kulturne baštine.

Rad ima uz uvod i zaključak još pet poglavlja. U prvome dijelu nalazi se uvod u kulturu općenito i kulturnu baštinu. Obrađuju se definicije ovih pojmova, općenite informacije, a zatim se prelazi na utjecaj koji imaju za domicilno stanovništvo i kao resursi turističke ponude. U sljedećem poglavlju riječ je kulturnom turizmu, točnije uzročno-posljedičnim vezama. Što je prethodilo stvaranju i koje su posljedice su ostale, posebice ostavština u vidu trendova. Zatim dolazimo do poglavlja digitalizacije u kojem su detaljnije opisane same metode i načini digitalizacije koji se danas koriste u svrhu promoviranja, zaštite i očuvanja kulturne baštine. Posljednja dva poglavlja bave se studijom slučaja. U jednome je opisano trenutno stanje u Srbiji, odnosno Vojvodi i Novom Sadu, a u drugom Hrvatska, Istra i Pula. Zbog opsežnosti teme i opusa proučavanja fokus je stavljen na UNESCO-ve popise baštine te najvažnije gradove spomenutih regija. Na isti način pristupano je prikazu teme kako bi bilo moguće usporediti podatke. Zadnje poglavlje je donosi usporedbu razine digitalizacije u kulturnim dobrima i institucijama.

Za potrebe istraživanja korištene su metoda analize i sinteze, kao i induktivna i deduktivna metoda. Također su korištene metoda slučaja, opisivanja i kritičkog zaključivanja autora. Rad je pisan je tijekom Erasmus razmjene u svrhu povezivanja država i regija. Komparacija bi trebala pridonijeti kvalitetnijoj valorizaciji kulturne baštine kako bismo postigli izvrsnost u budućnosti.

2. KULTURA I KULTURNA BAŠTINA

Kultura kao pojam obuhvaća složenu cjelinu institucija, predodžbi, praksi i vrijednosti koje čine život određene skupine ljudi, a prenose se i primaju učenjem. Prema definiciji E.B. Taylor, kultura se odnosi na umjetnost, moral, vjeru, znanje, zakone i običaje.

Kada se govori o kulturi većinom se na drugom dijelu dihotomije spominje pojam prirode, koja danas, u informacijskom društvu gotovo i ne postoji. Kultura, zbog jednog od etimoloških izvoda, istječe iz prirode, tj. poljodjelstva, sa svrhom održavanja prirodnog rasta, no ne treba zaboraviti na segment rasta, razvoja i napretka. Segment učenja prenesen je iz grčkog jezika pojmom paideia što označava proces oblikovanja ljudske osobnosti učenjem. enciklopedija leksikografskog zavoda navodi da kulturu čini ukupnost materijalnih i duhovnih vrijednosti koje je stvorio čovjek u svojoj društveno-povijesnoj praksi sa svrhom svladavanja prirodnih sila, razvoja proizvodnje i rješavanja društvenih zadaća. time dolazimo do zaključka da je kultura satkana od dva međusobno povezana područja: materijalna kultura, točnije sredstva za proizvodnju i materijalne tvorevine te duhovna kultura pod kojom se smatra suma rezultata znanosti, umjetnosti, običaja, filozofije i morala (Milanja, 2012.).

Kada uzmemo u obzir osebnost i složenost pojma kultura, znanstveno joj je potrebno prilaziti primjerenim postupcima, točnije metodama. Proučavati ju treba povijesno, usporedno, strukturalno i funkcionalno. U sociološkom pristupu razliku se četiri aspekta kulture. Prvi je materijalni aspekt koji se odnosi na objekte koji su opipljivi i razmjenjivi, poput artefakata, lijepe umjetnosti, potrošnih dobara, arheoloških nalaza, domova i crkvi. Na taj način kulturu možemo sagledati kao tranzitno dobro između ljudi i okoliša s negativnim učinkom ljudskog djelovanja (nestanak šuma, zagađenje, klimatske promjene itd.). Također, materijalne aspekte kulture moguće je pronaći i pod vodom, npr.: ostaci starih brodova diljem obale čine jedne od najbogatijih resursa podvodne kulturne baštine. Drugi aspekt kulture je onaj nematerijalni koji se odnosi na pravila i tradiciju. Sačinjen je od tradicionalne prakse i izraza kulture poput tradicionalnih plesova, normi, rituala, ceremonija, vrijednosti i drugih kulturnih identiteta. Daju značenje i oblik društvu po čemu se ono razlikuje od drugoga i samo je sebi svojstveno. Simbolički elementi kulture razlikuju se među kulturama iz razloga što predstavljaju što pojedinac mora znati ili u što vjerovati kako bi djelovao na način koji njegovo društvo smatra prihvatljivim i ispravnim. Nematerijalni aspekti kulture

stvoreni su od svih normi, znanja i pravila njima nametnutih ili prihvaćenih. Stvoreni su i održavaju se u institucijama kao što su obrazovni sustavi, crkve, obitelji i vlast. Norme su središnji aspekt, one definiraju što se smatra normalnim, tj. očekivanim ponašanjem za skupinu. Mogu se definirati i kao dogovorena društvena ponašanja. Treći aspekt kulture jest kognitivni, smješteni u najdubljem sloju kulture kojemu su jedini izlazi tradicija. Kognitivna kultura potpuno je nevidljiva i dopušta nekonzistentnost. Elementi kulture sastoje se od podijeljenih mišljenja na temu što je to svijet, što je stvarno i važno, a što ne. Kognitivni aspekti kulture sastoje se od ideologije, vjerovanja i vrijednosti:

1. Vjerovanja ne moraju biti istinita ili dokaziva ako ih dijeli većina ljudi. To najviše vrijedi za kulture koje su utemeljena na usmenoj predaji samodostatnih zajednica, gdje ukorijenjena prezentacija „realnosti“ može biti daleko od stvarnosti.
2. Ideologije predstavljaju snažna vjerovanja koja održavaju određeni identitet grupe. Mogu biti religiozne i sekularne. Inkvizicija je primjer kontroliranja ortodoksne religije, a nacizma, komunizam i feminizam primjeri sekularnih ideologija.
3. Vrijednosti su apstrakcije koje se ne mogu testirati u odnosu prema kulturnim vrijednostima drugih ljudi. one su viđenje dobra i zla, te onoga što je i nije poželjno za specifičnu zajednicu. Razlike između zajednica mogu doprinijeti nerazumijevanju između turista i domicilnog stanovništva.

Četvrti aspekti čini jezik kao glavno sredstvo kojim se prenosi kultura. Omogućava učenje, podučavanje te dijeljenje kulture te upoznavanje elemenata nematerijalne i kognitivne kulture. Mnogim jezicima prijeti izumiranje, što je potaknulo UNESCO-vu veliku kampanju za očuvanje tih jezika radi njihove ključne uloge u prijenosu kulture. U turizmu također, jezik je ključno sredstvo komunikacije između turista i domicilnog stanovništva ponajviše zbog razumijevanja potreba turista. (Marija Valčić, Turizam i kultura, 112-115)

Kulturna baština raznolik je i bogat mozaik kulturnih izričaja koje smo naslijedili od prethodnih generacije i koje će buduće generacije, ukoliko ih očuvamo i zaštitimo, naslijediti od nas. Obogaćuje živote građana, služi kao pokretačka snaga kreativnih i kulturnih sektora, te ima ulogu stvaranja i jačanja društvenog kapitala. Jedan je od čimbenika gospodarskog rasta, socijalne kohezije i zapošljavanja zbog svog pridonosa revitalizacije urbanih, ali i ruralnih područja s velikom naglaskom na promoviranje održivog turizma (European Commission).

Kulturnu baštinu dijelimo na materijalnu i nematerijalnu. Obje vrste predstavljaju zajedničko bogatstvo čovječanstva u svojoj različitosti i individualnosti, dok je njihova zaštita jedan od bitnih elemenata za definiranje, prepoznavanje te afirmaciju kulturnog identiteta. Trenutno su prisutni razni mehanizmi i mjere zaštite kulturne baštine s fokusom na održivost. Kulturna baština sačinjena je od pokretnih i nepokretnih kulturnih dobra s umjetničkim, arheološkim, paleontološkim, antropološkim, povijesnim i znanstvenim značajem. Razna arheološka nalazišta i zone, krajolici i njihovi dijelovi, svjedoci su čovjekove prisutnosti u prostoru i vremenu. Baš kao i nematerijalni oblici kulturne baštine i pojave čovjekova duhovnog uzdizanja i stvaralaštva u prošlosti te dokumentacija i bibliografska baštine i zgrade, tj. prostori u kojima se trajno izlažu ili čuvaju kulturna dobra i njihova dokumentacija. Vrijednost kulturne baštine možemo razvrstati u pet kategorija: starosnu, kulturnu, umjetničku, povijesnu i autentičnu (Republika Hrvatska. Ministarstvo kulture i medija).

Kulturu je potrebno definirati i u odnosu na turizam, stoga se pažnja treba obratiti na socio-kulturne aspekte turizma. U kulturnom kontekstu bitno je razlikovati lokalno stanovništvo i njegovu kulturu, turiste i turističku kulturu (zajedničku većini turista), rezidualnu kulturu (jedinственu za svako turističko tržište), turističke djelatnika (koji pružaju usluge turistima i posluju kao posrednici između turista i domicilnog stanovništva), njihovu poslovnu i menadžersku kulturu. U turizmu dolazi do miješanja ljudi i kulture, oblika i snage autentične u svakoj lokalnoj zajednici, tj. turistima. Kultura se može objasniti kao suma materijalnih i duhovnih vrijednosti u oblasti turizma i stupanj čovjekova poznavanja tih rezultata, što uključuje u sebi poglede, odnose, rizike, ponašanja turista i nositelja turističkih usluga svih vrsta.

2.1. Kulturna baština kao turistička atrakcija

Nebrojne su ekonomske koristi koje proizlaze iz razvoja turizma, a samim time turističke atrakcije važna su komponenta razvoja nacionalnih gospodarstava. Prema Čavleku (2011.), turistički resursi su svako dobro, sredstvo ili mogućnost koja se može iskoristiti za poboljšanje turizma, dok u sebi sadržavaju visok stupanj privlačnosti. Temeljni turistički resursi dijele se na realne i potencijalne turističke atrakcije. Ostalim direktnim turističkim resursima pripadaju: turističko-ugostiteljski objekti, prateći

turistički sadržaji, turistički kadrovi, turističke zone (zone komercijalnoga turizma), turistička mjesta i turističke destinacije, turističke agencije, turistička organiziranost (turističke zajednice i sl.), turističke informacije i promidžbeni materijal, sustav turističkoga informiranja, turistička atraktivnost susjednih destinacija, turistička educiranost lokalnoga stanovništva. Neizravnim turističkim resursima pripadaju: očuvani okoliš, geoprometni položaj, prometna povezanost, komunalna infrastruktura i objekti društvenoga standarda, kvaliteta prostorne organizacije, oblikovanje objekata, vanjskih uređaja i zelenih površina, mirnodopsko stanje i politička stabilnost te ostali resursi (Floričić B., Floričić T. 2019).

Resursi se dijele na one nastale prirode i one nastale djelovanjem ljudskih aktivnosti, te samim tim na prirodne i društvene turističke atrakcije. Prirodne su zasnovane na geološkim značajkama prostora, vodenim bogatstvima, klimi, biljnom i životinjskom svijetu te zaštićenoj prirodnoj atrakciji. Društveni se razvrstavaju u zaštićenu kulturno-povijesnu baštinu, nepokretni i pokretni spomenici, atrakcije temeljene na značajnim povijesnim događajima ili osobama i one temeljene na kulturi rada i života. Zatim slijede sportsko-rekreacijske građevine, manifestacijske atrakcije, ustrojstvo i djelovanje kulturnih i vjerskih ustanova, prirodna lječilišta. Atrakcije zbog atrakcija imaju poseban značaj. One su formirane tvorevine, kompleksi i građevine koje imaju umjetno stvoreno atraktivnost i turističke paraatrakcije koje uključuju servise putovanja, turističku infrastrukturu, obrazovne građevine, trgovine te druge sadržaje koji ne služe isključivo turističkoj namjeni.

Kulturni resursi kao ponuda u turizmu prezentirani su, ali i oblikovani na tri načina:

1. Kulturnim aktivnostima – obilazak i razgledavanje povijesnih područja, muzeja, galerija, gradova, kazališta, koncerata, izložbi, događanja i sl.
2. Mehanički - u različitim dokumentarnim serijalima, kinima
3. Prodajnim oblicima – knjige, slike, cd-i, rukotvorine, suveniri i dr.

Područja za koja se smatra da mogu postati turističke atrakcije i motivi u kulturnom turizmu su: arheološka područja i arhitektura (poznati objekti, ruševine, čitavi gradovi), muzeji, skulpture, umjetnost, zanati, galerije, festivali, glazba i ples, razni događaji, drama, kazalište, filmovi, jezične i književne studije, hodočašća, vjerska slavlja, cjelokupna kultura i supkultura (Pančić Kombol, 2006.).

Turistički resursi posjeduju svoj stupanj atraktivnosti i intenziteta, a ovisno o njihovoj jačini mogu samostalno utjecati na privlačenje turista. Većina turističkih resursa djeluje kao klaster, što znači da se povećanje intenziteta atraktivnosti ostvaruje u kombinaciji s nekim drugim turističkim resursima (Floričić B., Floričić T. 2019).

2.2. Kulturna baština i lokalna zajednica

Kulturna baština proizvodi mnogo pozitivnih učinaka na lokalnu sredinu, ponajviše na socio-ekonomskom aspektu. Kreira nova radna mjesta, kreativne industrije, razvija poduzetništvo, revitalizira urbane prostore, unapređuje identitet destinacije. Kreiranje novih radnih mjesta potječe od angažiranih resursa (radna snaga, usluge, materijali) u obnovu objekta tijekom faze investiranja. Troškovi obnove objekta predstavljaju radno intenzivne aktivnosti koje imaju određeni utjecaj na lokalnu ekonomiju na dvije razine; kroz zapošljavanje lokalnih radnika i građevinskih te drugih servisnih tvrtki i kroz potrošnju koju zaposleni radnici troše na druga dobra i time potiču rast lokalne potrošnje. Objekti kulturne baštine predstavljaju prirodnu sredinu za mala i srednja poduzetništva i poduzetnike. Zbog nižih troškova zakupa i autentičnosti u objektima kulturne baštine, inovativna poduzeća koje se nalaze na početku razvoja, opredjeljuju se za takve prostore. Zatim dolazi do stvaranja programa podrške koji postaju kreativno žarište zajednice i umrežavanja lokalnih poduzetnika. Jedan od načina stvaranja takvih prostora je i prenamjena kulturnog objekta što može biti provedeno na nekoliko način; stvaranjem kreativnih klastera, art inkubatora, coworking prostora ili poslovnih akceleratora. Revitalizacija urbanih prostora doživjela je vrhunac svoje popularnosti tijekom sedamdeset i osamdeset godina prošlog stoljeća kroz strateške projekte stvaranja ikonističke kulturne infrastrukture u zanemarenim industrijskim gradovima, napuštenim lukama ili razvoja centralnih kvartova. Uloga kulturne baštine u izgradnji identiteta mjesta proizlazi iz njegovih socijalnih i kulturnih vrijednosti kao mjesta susreta, transfera informacija, komunikacije, interakcije i participacije, prostora javne scene za kulturne sadržaje, manifestacije, muzička, likovna i druga slična događanja. Njime se opisuju procesi kulturnog oživljavanja neiskorištenih i zapuštenih prostora i stvaranje vibrantnog i inovativnog kulturnog i umjetničkog života. Ovi projekti pokrenuti su kao inicijative umjetnika, zajednice, umjetničkih grupa, itd., a njihov cilj je da utiču na atraktivnost određenog prostora. Kulturna baština ima velik ekonomski doprinos jer se prenosi i u druge sektore.

procjenjuje se da turizam doprinosi 415 milijardi eura BDP-u EU, a 3,4 miliona turističkih poduzeća čini 15,2 miliona radnih mjesta - mnoga direktno ili indirektno povezana sa baštinom. 27% putnika iz EU navodi da je kulturna baština ključni faktor pri izboru destinacije za putovanje. Baština može pomoći pri brendiranju gradova i regija, privlačeći talent i turizam. Tehnologije pridonosi ekonomskoj vrijednosti u kulturnoj baštini; digitalizirani materijali mogu se koristiti radi poboljšanja iskustva posjetitelja, razvoj obrazovnih sadržaja, dokumentarnih filmova, turističkih igri i aplikacija. Posjeduje velike kapacitete za promoviranje društvene integracije i kohezije kroz promoviranje zajedničkog razumijevanja i osjećaja zajedništva, otvaranje radnih mjesta i obnovu zanemarenih područja. Naglasak se stavlja na dijalog između različitih generacija i kultura.

3. KULTURNI TURIZAM

3.1. Potreba i motivacija

Kako bismo razumjeli kulturni turizam ponajprije je bitno razjasniti zašto netko putuje. U turističkoj literaturi tom pitanju se gotovo uvijek pristupa s psihološkog i individualnog stajališta. To je najlakši pristup ljudskim potrebama koje smatramo temeljem za razumijevanje turizma i turista. Tu se pojavljuje Maslowljeva hijerarhijska teorija potreba i njezina primjena na istraživanje razonode.

Slika 1.: Maslowljeva hijerarhija potreba

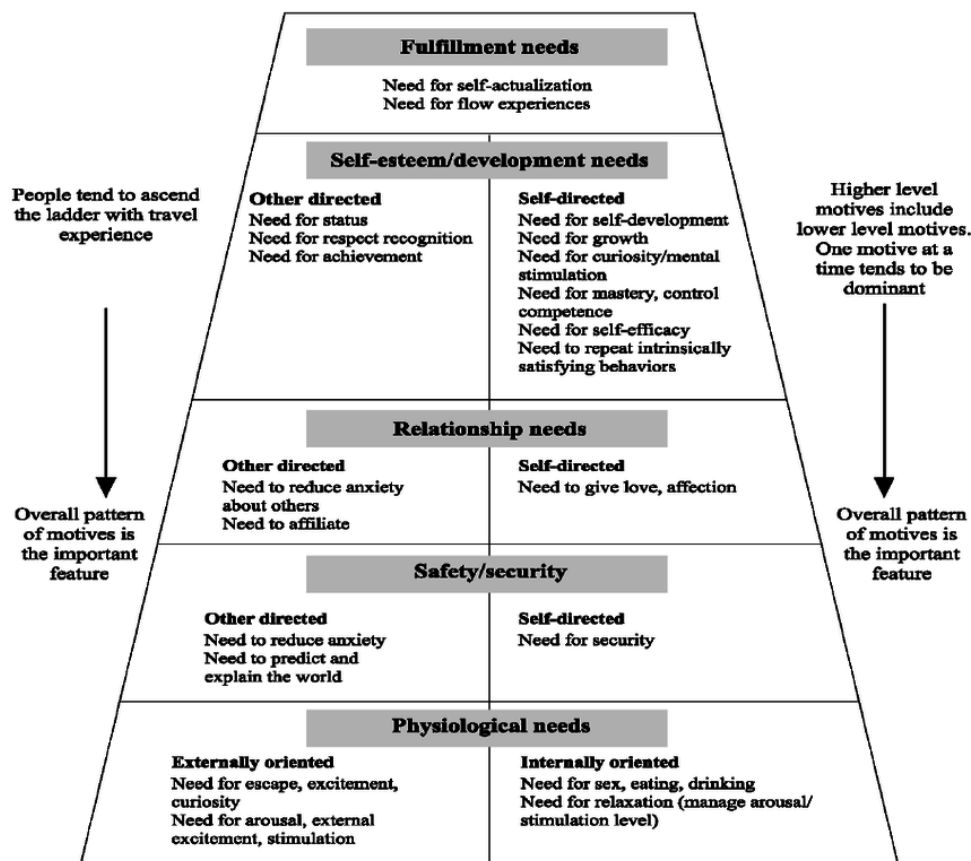
Izvor: FMPE, dostupno na: <http://fmpe.edu.ba/>, pristupljeno: 15.7.2022.

Polazišne teorije motivacije su fiziološki nagoni koji su snažniji od svih drugih potreba. Ukoliko su sve potrebe nezadovoljene, organizmom vladaju fiziološke potrebe. Kada su one zadovoljene javljaju se druge potrebe, tj. potreba za sigurnošću, odnosno sigurnosne potrebe. Nakon njihovog zadovoljenja slijede društvene potrebe, kao potreba za pripadanjem. Statusne potrebe javljaju se prije potreba za samopoštovanjem, a one prije potreba za samoostvarenjem i samoaktualizacijom.

Kada povežemo potrebu i specifikacije određenog odredišta dobijemo razlog motiviranosti, tj. samu motivaciju za turističko putovanje. Motivacije može postojati samo kada turist odabere određeno odredište i prihvati ga kao najbolje zadovoljenje svojih potreba ovisno o Maslowljevoj piramidi. Pojedine vrste turističkih putovanja već su unaprijed određene i ne uključuju odabir odredišta u pravim smislu riječi, no to nije

slučaj s kulturnim putovanjima. Ona označavaju visok stupanj slobode u izboru odredišta, što može zakomplicirati stvari zbog brojnih destinacija s mogućnošću zadovoljenja kulturnih potreba. Zbog toga se javlja Pearceova teorije turističke motivacije Travel Career Ladder, u Hrvatskoj prevedeno ljestve razvoja potreba.

Slika 2.: Travel Career Ladder, Pearce, 1991.

Source: Pearce (1991)

Izvor: Research Gate, dostupno na:

<https://www.researchgate.net/publication/248500438> The travel career ladder An Appraisal, pristupljeno: 15.7.2022.

Ovaj model priznaje da se turistička motivacije može promijeniti tijekom vremena i zbog raznih situacija. Model zadržava Maslowljevju hijerarhiju i time ju potvrđuje, pri kojoj donja razina potreba mora biti zadovoljena da bi se osoba pomakla na višu razinu ljestvice.

Kultura direktno djeluje na turizam, a turizam sve više utječe na kulturu koja postaje važan motiv turističkih putovanja. Sve se više pridaje važnost aktivnostima u

dokolici i kulturnoj potrošnji u današnje vrijeme. Broj turističkih putovanja, do 2019. godine i pojave COVID-19 virusa bio je u porastu. Iako je vladala masovna panika i godinu poslije, Državni zavod za statistiku objavio je podatak da su dolasci i noćenja na području Istarske županije u 2021. godini narasli između 70 i 82% u usporedbi s prethodnom.

U 2021. u komercijalnim smještajnim objektima ostvareno 12,8 milijuna dolazaka turista i 70,2 milijuna noćenja, što je 82,5% više dolazaka i 72,1% više noćenja u odnosu na 2020.

Dolazaka domaćih turista više je za 46,6%, dok je noćenja više za 35,8% u odnosu na 2020. Strani turisti ostvarili su 91,9% više dolazaka i 77,6% više noćenja u 2021. u odnosu na 2020. Najviše noćenja stranih turista u 2021. ostvarili su turisti iz Njemačke (31,7%), Poljske (10,0%), Slovenije (9,7%), Austrije (9,0%), Češke (7,6%), te Mađarske (3,6%). Navedene zemlje bilježe dvoznamenkasti porast noćenja i dolazaka turista 2021. godini u odnosu na 2020. U 2021. ostvareni su puno bolji turistički rezultati u odnosu na 2020., ali manji nego u 2019. Postignut je povratak domaćih turista koji su u odnosu na 2019. ostvarili samo 3,5% manje dolazaka, ali 3,6% više noćenja. Dolazaka stranih turista je u 2021. za 38,7% manje, dok su noćenja manja za 25,3% u odnosu na 2019.

Gradovi sa najviše noćenja turista 2021. godine su Rovinj, Poreč, Medulin i Umag. Strani turisti najviše su noćili u Rovinju, a domaći u gradu Zagrebu.

Sve skupine komercijalnog smještaja u 2021. ostvarile su porast i dolazaka i noćenja turista u odnosu na 2020. godinu. Najviše noćenja ostvareno je u skupini Odmarališta i slični objekti za kraći odmor i to gotovo 37,0 milijuna. Točnije u ovoj skupini ostvareno je gotovo 53% ukupnih noćenja. Zatim slijede noćenja turista ostvarena u Kampovima i prostorima za kampiranje sa 17,5 milijuna noćenja, što je 24,9% ukupnih noćenja. Međutim u odnosu na 2019. samo se skupina Kampovi i prostori za kampiranje približila predpandemijskim rezultatima (-11,7% dolazaka i -8,7% noćenja) što je i očekivano jer ova vrsta smještaja nudi turistima mogućnost distanciranja. U 2021. turistima je uslugu smještaja pružalo 9 218 smještajnih objekata i 94 108 kućanstva, što je za 7,0% više objekata i 3,8% više kućanstava nego u 2020. U odnosu na 2019. poslovalo je ipak manje smještajnih objekata i to za 3,7% objekata i za 9,7% manje kućanstava (Državni zavod za statistiku).

Na osnovu službenih podataka Republičkog zavoda za statistiku AP, Vojvodinu je u periodu od početka siječnja do kraja prosinca 2021. godine posjetilo ukupno 428.373

turista, što predstavlja porast u iznosu od 59,4% u odnosu na 2020. godinu. Broj dolazaka domaćih turista je povećan za 43,5% (283.271 dolazaka), dok je broj stranih turista povećan za čak 103,4% (145.102 dolazaka), u odnosu na 2020. Godinu. Ukupan broj noćenja ostvaren u 2021. godini iznosio je 1.179.984, što predstavlja porast u iznosu od 54,3% u odnosu na ukupan broj noćenja u 2020. godini. Broj noćenja domaćih turista u 2021. porastao je za 34,6% (791.373 noćenja), dok je broj noćenja stranih turista porastao za čak 119,5% (388.611 noćenja), u odnosu na 2020. godinu.

Najposjećeniji grad u 2021. godini bio je Novi Sad s ostvarenih 134.267 dolazaka te 335.738 noćenja turista. Zatim sledi Subotica sa ostvarenih 35.813 dolazaka i 95.309 noćenja turista. Najposjećenije Toplice u 2021. godini bila je banja Vrdnik, gdje je došlo do porasta ukupnog broja dolazaka u iznosu od čak 95,7% (61.838 dolazaka), kao i porasta broja noćenja u iznosu od 54,8% (144.035 noćenja) u odnosu na 2020. godinu.

Kada je riječ o zemlji porekla stranih turista, AP Vojvodinu su u 2021. godini najviše posjećivali turisti iz Bosne i Hercegovine, Njemačke, Mađarske, Hrvatske, Turske, Slovenije i Rusije. Prosječan boravak stranih turista u 2021. godini iznosio je 2,7 dana, dok se turisti iz Turske nalaze na prvom mjestu kada je riječ o prosječnom boravku, odnosno ostvarili su prosječan boravak u iznosu od čak 7,5 dana.

Info centar Turističke organizacije Vojvodine su u 2021. godini najviše posjećivali domaći turisti, dok se od stranih turista na prvom mjestu nalaze turisti iz Ruske Federacije, zatim slede turisti iz Bosne i Hercegovine, Njemačke, Turske, Indije, Francuske, Mađarske, SAD-a, Ujedinjenog Kraljevstva, Španije i Rumunjske (Udruženje turističkih novinara Vojvodine).

Iako ove statistike ne govore direktno o povećanju broja dolazaka kulturnih turista, dvije stavke ide u prilog tezi. 2020. godine, Rijeka, koja se nalazi u neposrednoj blizini Istarske županije, a samo nešto više od 100 km daleko od Pule, proglašena je Europskom prijestolnicom kulture. Isto tako, 2022. godine, Novi Sad također je imenovan Europskom prijestolnicom kulture za tekuću godinu, što nepobitno ide u prilog povećanju dolazaka i noćenja kulturnih turista.

Kulturu u kontekstu turizma možemo definirati kao sumu materijalnih i duhovnih vrijednosti koje zajednica osjeća kao svoj jedinstveni način življenja. Ako ju gledamo u njenom sveobuhvatnom smislu, kao ukupan način života jedne zajednice, društvene

grupe ili naroda, onda ćemo shvatiti da kulturni turizam, osim što troši kulturne proizvode iz prošlosti, uključuje i suvremenu kulturu, svakodnevne prakse i način života ljudi receptivnih destinacija. Bitno je shvatiti da ono što je jednoj kulturi normalno i svakodnevno, drugoj je egzotično i novo. Zato se kulturni turizam ne sastoji samo od promatranja i obilaska povijesnih lokaliteta, muzejskih zbirki, kazališnih predstava ili slika. Danas turisti žele kreativni turizam i aktivno sudjelovanje u istome, poput raznih radionica slikarstva, plesa, kuhanja ili pak fotografiranja. Prikazuju veći interes za interakciju s lokalnom zajednicom i njihovom tradicijom. Žele posjetiti domicilno stanovništvo u njihovom prirodnom okruženju bez obzira koliko je udaljeno ili nepristupačno. Smatra se da su obrazovaniji od prosječnog turista i da imaju više razumijevanja za nepovoljne učinke turizma po lokalno stanovništvo, zajednicu, kulturu i okoliš.

Kako je kulturni turizam industrija/sektor turizma u porastu, neophodno je promotriti i neke od podsektora i podsegmenta toga proizvoda i tržišta. Kulturni turisti ne čine homogenu grupu ili pak kategoriju, stoga Greg Richards (2007.) govori o pet vrsti kulturnih turista:

1. Namjerni kulturni turisti – njihov primarni motivator je kultura i u potrazi su za intenzivnim kulturnim iskustvom
2. Kulturni turist na razgledavanju – putuje iz kulturnih pobuda, ali je u potrazi za površnim kulturnim iskustvima i doživljajima te putovanje uglavnom sastoji od obilaska kulturnih atrakcija
3. Slučajni kulturni turist – nije primarno motiviran kulturom, ali dolaskom u destinaciju proživljava intenzivno kulturno iskustvo/ne posjećuje destinaciju zbog kulture, ali na licu mjesta ipak ostvari dubok kulturni turistički doživljaj
4. Povremeni kulturni turist – kultura mu ne predstavlja važan motivacijski čimbenik i u potrazi je za površnim iskustvom
5. Usputni kulturni turist – kultura mu nije utvrđeni motiv, ali posjećuje kulturne atrakcije.

3.2. Trendovi u kulturnom turizmu

Kako je svima poznato, u današnje vrijeme, trendovi se često i bez najave mijenjaju, te je veoma važno obratiti pažnju kako bismo ostali konkurentni. Nekad neatraktivna tržišta poput kineskog, ruskog, indijskog ili pak brazilskog, danas postaju sve važnija emitivna tržišta. Stoga je potrebno znati koje destinacije privlače turiste i iz kojeg razloga, kakvu platežnu moć turisti imaju i što žele iskusiti na destinaciji. Nužno je obaviti segmentaciju tržišta te pratiti trendove na internetu, ponajviše na društvenim mrežama.

Jedan od trendova koji je već neko vrijeme prisutan jest "Stay like a local". Posjetitelji traže kulturnu autentičnost i žele iskusiti destinaciju na način na koji domicilno stanovništvo živi. Spremni su dijeliti smještaj s domicilnim stanovništvom te se uključiti u kreativne sadržaje, sve u svrhu uvida i upoznavanja nove kulture. Čak je i Airbnb proširio svoju ponudu na način da se domicilno stanovništvo javlja u ulozi turističkih vodiča te na taj način pridonose autentičnosti doživljaja u svojoj destinaciji. Velika je potražnja i za socijalnom povezanosti zbog povećanog interesa turista za razvoj lokalne zajednice i socijalne zaštite.

Pokazalo se da postoji sve veći broj turista koji se žele isprobati u kulturnog gastronomiji, stoga je stvorena Eatwith aplikacija koja povezuje putnike željne autentičnog kulinarskog iskustva s domicilnim stanovništvom. Najčešće su u ponudi sati kuhanja određenog dana tijekom putovanja. Time dolazimo do rastućeg trenda među turistima – turizam kulturnog nasljeđa. Zasnovan je na lokalitetima koji obiluju baštinom, umjetničkim postignućima, tradicijom, artefaktima i aktivnostima koji spajaju prošlost sa sadašnjosti.

Jedan od rastućih trendova u kulturnom turizmu nalazi se upravo u vjerskom turizmu. Svake godine odvija se oko 600 milijuna vjerskih i duhovnih putovanja, bila ona međunarodna ili nacionalna. Upravo je to razlog mnogih inovacija. Turjuman je aplikacija za instant prijevod koja omogućava putnicima hadža, bez znanja arapskog jezika, prijevod na njihov jezika. Na osnovu QR koda, koji su smješteni na svakoj informativnoj tabli i putokazima, aplikacija omogućava razumijevanje znakova. Postoji i opcija za osobe koje nemaju sposobnost čitanja da koriste glasovnu funkciju.

Predviđa se da će tijekom narednih godina potrošači biti otvoreniji za istraživanje novih kulturnih aktivnosti, težiti sve većem obogaćenju osobnih iskustava kao i razini autentičnosti u destinacijama. Potrebno je povezivati dijelove kulturnog

turizma s novim trendovima poput ekoturizma, avanturizmom, wellnessom, volontiranjem i sl. Hoteli kojima je u cilju privući kulturne turiste trebaju razviti niz visoko autentičnih kulturnih aktivnosti ili pronaći partnere koji su u mogućnosti napraviti isto. Popularna kultura uzima maha u kulturnom turizmu, postajući na taj način rame uz rame s tradicionalnim i povijesnim atrakcijama. Velike umjetničke izložbe postaju važne za turizam u manjim mjestima, a organiziranje blockbusterskih izložbi ušlo je u strateške planove mnogih muzeja. Iako se je dosad Blockbuster odnosio samo na kinematografiju i romane, danas postaje prisutan i u muzejskoj kulturi. Na Blockbuster izložbe može se gledati kao na naslovne stranice, vitrine koje privlače pažnju. Često su fokusirane na jednog umjetnika ili jednu kulturnu ličnost. Nerijetko su skupe za postavljanje i plasiranje, no donose direktne i indirektne prihode, a idu u prilog poboljšanja imidža i brenda. U centru pažnje treba biti nešto što je duboko ukorijenjeno u javnu svijest, većinom ime umjetnika ili najpoznatije djelo.

U ruralnim sredinama i gradovima koji se smatraju pokretačima kreativne ekonomije vidljiv je razvoj kreativnog turizma, a trenutno se na njega gleda kao alternativu za masovni turizam. Volonterski turizma potaknut je željom za upoznavanjem drugih kultura. Značajan je jer dovodi od dugotrajnijeg boravka u destinaciji i nije podložan sezonalnosti. Bazira se na očuvanju, obnovi i valorizaciji kulturne baštine. Putovanje radi učenja jezika postaje sve zastupljenije. Pretpostavlja se da postoji globalno tržište od 375 milijuna ljudi koji žele putovati zbog učenja stranog jezika. Često se tečajevi jezika kombiniraju s kulturnim aktivnostima.

Virtualni kulturni turizam pruža nove turističke mogućnosti za grupe čija je mobilnost ograničena. Moguće je prisustvovati koncertima, posjetiti muzeje, kafiće, galerije, učiti strane jezike, sve kako bi se ostvario dojam da se osoba nalazi na željenoj destinaciji. No, za većinu ljudi i dalje ostaje nužan onaj fizički aspekt kulturnog putovanja, stoga tehnologije rade na poboljšanju iskustva. Kada se nalaze u destinaciji postoji potreba za konstantnim informacijama o lokaciji i tu nerijetko pametni mobiteli i drugi prijenosni uređaji zamjenjuju lokalne vodiče i postavljenu signalizaciju. Proširena stvarnost novija je vrsta tehnologije koja omogućava spoj digitalnog sadržaja sa stvarnim koristeći samo kameru pametnog mobitela ili tableta. Korisnik vidi svijet koje je dodatno obogaćen sadržajem 3D grafike, čime se otvara širok spektar primjena kulturnog turizma poput animiranih iskustava povijesnih lokaliteta ili pak rekonstrukciju spomenika.

Tehnike pripovijedanja dobivaju sve više na važnosti, stoga postaje neminovno uključivati storytelling u ponudu destinacije, naravno ako postoji povijesna ili neka druga podloga. Primjeri dobre prakse nalaze se u Hrvatskoj i Srbiji. U Istri možda najvažniji program stvoren je od strane Istra Inspirita, dok je u Vojvodini zaslužan Narodni muzej Zrenjanin. Atraktivnost destinacije ne ovisi samo o njenom prostornom uređenju već i o njenoj atmosferi i ritmu koji se osjeti. Mnogi iskusni kulturni posjetitelji već su posjećivali gradove i atrakcije na destinaciji, no novi sadržaji i osjećaj koji je obilježio prethodni posjet, ovisit će o potencijalnom povratku.

Prekomjerni turizam također je jedan od trendova, ali ne može se reći pozitivan. Većinom je rasprostranjen u glavnim turističkim destinacijama. Postale su dostupne pojavom niskobudžetnih letova avio kompanija, pojavom novih platformi za pronalazak jeftinog smještaja te zbog platformi za ocjenjivanje istih. Sve to utjecalo je na dužinu i mjesto boravka, očekivanja posjetitelja i percepciju domicilnog stanovništva. Što može dovesti, kao što je slučaj u Dubrovniku, do depopulacije gradske jezgre u svrhu turizma. No, pozitivna stavka prekomjernog turizma jest procvat *underturizma*, čija je glavna kvaliteta neposjećenost i mir koji su u današnje vrijeme iznimno traženi.

4. DIGITALIZACIJA KULTURNIH SADRŽAJA

Izgradnjom globalne informacijske strukture došlo je i do izgradnje globalnih informacijskih sustava. Komunikacija internetom danas je svakodnevica i normalna pojava, dok samim tim raste i količina dostupnih informacija. To je dovelo do natjecateljske atmosfere u kojoj se institucije moraju stalno prilagođavati uvjetima poslovanja i djelovanja. Arhivi, muzeji i knjižnice morali su bar jedan dio svog gradiva i usluga oblikovati prema globalnoj interaktivnoj komunikaciji, ali se i tržišno orijentirati. Digitalizacija označava proces pretvaranja analognog signala u digitalni oblik. Moguće je pretvarati sve vrste građe, poput teksta, audio i video zapisa te trodimenzionalne predmete. Institucije provode digitalizaciju analognog gradiva poput tekstualnog, audio, slikovnog, video i 3D gradiva, kako bi ga očuvale i korištenjem internetske infrastrukture učinile dostupnim zainteresiranim korisnicima. Digitalizacije je omogućila nove načine prikazivanja i prezentacije gradiva, njegove nove načine analize, ali ga učinila dostupnim iz bilo kojeg dijela svijeta.

Provođenje digitalizacije proizlazi iz sljedećih razloga:

1. Zaštite izvornika
2. Povećanja dostupnosti
3. Upotpunjavanja fonda
4. Stvaranja nove ponude i usluga
5. Zahtjeva korisnika

Kada govorimo o korištenju digitalnih tehnologija u institucijama povezanim s kulturnom baštinom važno je spomenuti mogućnost stvaranja digitalnih, virtualnih zbirki pri čemu se digitalni izložci mogu nalaziti u nekoliko različitih virtualnih izložbi u isto vrijeme. Takav pristup ujedno omogućava i spajanje fizički razdvojenih artefakata (npr. odlomljeni dijelovi neke skulpture koji se nalaze u različitim zemljama mogu se virtualno spojiti u jedinstvenu cjelinu i tako prikazati statuu na dotad neviđen način). Za kulturnu baštinu najvažnije stavke koje digitalizacija nudi su virtualna restauracija, 3D ispis i jednostavna analiza. Neke od institucija počele su s zaprimanjem gradiva čiji je izvorni oblik digitalan, tj. nikada nije imalo analogni oblik. Digitalizacijom je došlo i do povećanja dinamičnosti u baštinskim institucijama, dijelom zbog brzine komunikacije s korisnicima, dijelom zbog čestih prilagođavanja novim tehnologijama. Institucije su morale ažurirati svoje poslovne politike i preorijentirati financijske modele

svog poslovanja. Došlo je do globalne vidljivosti tijekom prezentacije kulturne baštine i novih mogućnosti marketinga.

4.1. Proces digitalizacije

Koraci u procesu digitalizacije, a koji bi trebali biti primijenjeni u odvajanju bilo kojeg projekta digitalizacije su:

1. Odabir gradiva za digitalizaciju
2. Digitalizacija gradiva
3. Obrada i kontrola kvalitete
4. Zaštita gradiva u elektroničkoj okolini
5. Pohrana i prijenos digitalnog gradiva
6. Pregled i korištenje digitalnog gradiva
7. Održavanje digitalnog gradiva

(Stančić, 2009)

Odabir gradiva postupak je sastavljen od dvije faze – odabir gradiva koje će biti digitalizirano te odabir redoslijeda digitalizacije. Ponekad su moguće situacije u kojima određeno gradivo ima prioritet kod digitalizacije, a to treba sagledati s različitih aspekata (konzervatorskog, pravnog, jednostavnost rukovanja prilikom digitalizacije itd.). zatim je potrebno odabrani set gradiva odabranog za digitalizaciju procijeniti prema različitim kriterijima (predviđenom korištenju, vrijednosti, riziku od propadanja) i odrediti redoslijed digitalizacije. To utječe na financijsko-organizacijsku stranu postupka te na odluku provodi li se digitalizacija unutar ili izvan institucije.

Tijekom postupka digitalizacije gradiva odabiru se prikladni uređaji, određuje potrebna razina kvalitete te provodi postupak digitalizacije. Uređaji i postupci su specifični za svaku vrstu gradiva: tekstualno, slikovno, zvučno, filmsko, video te trodimenzionalno.

Obrada i kontrola kvalitete u elektroničkoj okolini provode se radi poboljšanja kvalitete digitaliziranog gradiva, u okvirima koji su propisani i dozvoljeni. Dolazi do postupaka komprimiranja, s gubicima ili bez njih, te postupaka dodavanja meta podataka kako bi se moglo pretraživati i pronalaziti digitalizirano gradivo.

Kada se provodi postupak zaštite digitaliziranog gradiva, gradivu se dodaju određeni mehanizmi za sprječavanje neovlaštenog korištenja i daljnje distribucije. Gradivu se dodaju vodene oznake, šifrira se i/ili smješta u zaštićeni sustav.

Odabir načina pohrane bit će uvjet za mogućnost prijenosa gradiva do korisnika, dugoročnu sigurnost i brzinu njegove dostupnosti. Stoga je bitno odabrati primjereni sustav za pohranu, odabrati metodu i sustav za izradu sigurnosnih, pričuvnih kopija (eng. back up), ali i redovito provoditi izradu kopija prema međunarodno priznatim arhivskim normama.

Pregled i korištenje digitaliziranog gradiva proizlazi iz kvalitete prethodno određenih koraka, a odnosi se na mogućnosti koje su korisnicima na raspolaganju. Nude se gradiva niske, srednje i visoke kvalitete, s nadoplatom ili bez nje, na zahtjev ili odmah, putem interneta ili isključivo u instituciji, uz dozvolu ispisa ili bez nje i sl.

Održavanje digitalnog gradiva veoma je važno za instituciji te je ona dužna proaktivno voditi brigu o održavanju digitalnog gradiva od trenutka njegovog nastanka. Informacijsko-komunikacijska tehnologija se konstantno mijenja (mediji, formati, način komunikacije, protokoli itd.) te će gradivo u jednom trenutku postati nečitljivo i tada je presudno da institucije odrade svoj posao.

4.1.1. Digitalizacija teksta

Digitalizacija teksta može se provoditi prepisivanjem, korištenjem koračnih ili protočnih skenera opremljenih uvlačima stranica i slikanjem digitalnim fotoaparatom. Digitalni fotoaparati mogu biti dio robotiziranih sustava za automatsko okretanje stranica ili se koristiti samostalno. Digitalizacija na principu prepisivanja provodi se u slučajevima kada iz različitih razloga druge metode ne daju zadovoljavajuće rezultate. Nakon prepisivanja tekst postaje obradiv i pretraživ. Obrada nakon odnosi se primarno na korekcije vezane uz učinjene daktilografske pogreške i neke lektorske zahvate. Digitalizacija fotografiranjem ili skeniranjem rezultira slikom teksta, no ukoliko želimo dobiti obradiv i pretraživ tekst, sliku je potrebno provući kroz program za optičko prepoznavanje znakova (eng. Optical Character Recognition) koji na temelju kontrasta između pozadine i otisnutih znakova prepoznaje znakove i zapiše ih kao tekst. No, ti programi zahtijevaju ljudsku intervenciju (Stančić, 2012.).

4.1.2. Digitalizacija slika

Provodi se skeniranjem na rotacijskim, plošnim ili specijalnim skenerima za specifične formate slikovnog gradiva ili pak slikanjem digitalnim fotoaparatom, često u

okviru reprografskih skenera. Uređaji sustava za digitalizaciju su skener, monitor i pisač te oni moraju biti međusobno usklađeni (kalibrirani) da svaki od njih vidi i prikazuje boju jednaku originalu. Postupak je važan kada se u prikazu ili ispisu želi postići izvorna nijansa boje, a nužan kada se provodi digitalizacija radi očuvanja izvornika. Slikovni materijali obrađuju se nakon digitalizacije, a naglasak se stavlja na izrez, rotaciju, svjetlinu, korekciju kontrasta, boju te postupak komprimiranja. Preporučuje se u postupak očuvanja uključiti izvornu, arhivsku datoteku u nekomprimiranom obliku, a onda iz nje, po potrebi, izraditi derivate niže kvalitete. Tijekom obrade, slikama se u njihov EXIF zapis mogu dodati meta podaci.

Slike je potrebno smjestiti u digitalni arhiv, digitalnu knjižnicu i digitalni repozitorij, što su tehnički gledano gotovo sinonimi za isti sustav. Potrebno ih je dodatno opisati te pridružiti jednoj ili više digitalnih zbirki kako bi bile pretražive. Postupak je dugotrajan, ali nužan. Korištenjem novih uređaja nije teško producirati velik broj digitaliziranih sadržaja, no oni nemaju značenje ako ih se ne može naći ili se ne zna što se nalazi na slici (Stančić, 2012.).

4.1.3. Digitalizacija zvuka

Provodi se spajanjem vanjskih uređaja za reproduciranje zvuka na računalo. Proces obrade nakon digitalizacije bazira se na uklanjanju prekomjerno zahvaćenih dijelova prije ili nakon cjeline koja se digitalizira i na postizanju optimalne kvalitete zvuka. U dodatnu obradu ulaze postupci komprimiranja i uklanjanja šumova do kojih je došlo radi istrošenosti izvornika. Takve procese ne bi trebalo raditi na izvornim datotekama već na kopijama. Preporuke koje postoje za očuvanje izvornih i kopija slikovnih materijala prenosive su i za zvučne zapise (Stančić, 2012.).

4.1.4. Digitalizacija filma i videa

Digitalizacija filmskog gradiva provodi se korištenjem posebnih digitalizacijskih uređaja koji se povezuju direktno na objektiv projektora s kojeg se projicira film, sve kako bi zahvatili najveću moguću razinu svjetla i kontrasta. Digitalizacija video zapisa izvršava se spajanjem video uređaja kvalitetnim kablovima s računalom koje ima mogućnost digitalizacije video i audio signala. Obe vrste gradiva sastoje se od niza sličica koje se izmjenjuju, većinom brzinom od 24 za film, a 25 za video sličica u

sekundi. To je razlog zbog kojeg nekomprimirani digitalizirani AV materijal zauzima jako mnogo prostora. Obrada se odnosi na postupke koji su bitni za slikovno i zvučno gradivo te komprimiranje i spremanje na digitalne trake. Čine daleko jeftinije rješenje za velike količine materijala nego serverska rješenja (Stančić, 2012.).

4.2. 3D digitalizacija

Postupkom 3D digitalizacije dobivaju se 3D modeli stvarnih objekata. Takve 3D modele moguće je virtualno analizirati, mijenjati, restaurirati, mjeriti i ispisivati putem 3D printera u različitim materijalima i omjerima veličina. Predstavlja značajan sadašnji i budući trend u digitalizaciji, ali i predstavljanju i zaštiti kulturne baštine.

3D skenere moguće je koristiti na tri različite razine (mikro, mezzo i makro). Mikro razina naziv je za razinu skeniranja pojedinog predmeta iz neposredne blizine s mjerilima od 1:1.000 do 1:1. Mezzo razina koristi se za skeniranje manjih prostora ili objekata s mjerilima od 1:25.000 do 1:5.000. Makro razina koristi se za skeniranje prostora, ponekad i iz zraka, s mjerilima 1:1.000.000 do 1:50.000. Kada se tijekom skeniranja na sve tri razine koristi jednaka rezolucija, tada će zbog veličine zahvaćenih objekata razina detalja biti različita (najveća kod mikro, a najmanja kod makro). Rezultat 3D skeniranja je oblak točaka, a svaka točka ima vlastitu X,Y,Z koordinatu te može imati pridijeljenu boju.

Ima više vrsti primjene skeniranja kulturne baštine korištenjem 3D skenera. Na taj način moguće je dobiti vjerodostojniji prikaz nekog objekta. Hrvoje Stančić za lakše shvaćanje problematike koristio je primjer visećeg pečata na nekoj povelji. Kako navodi: "Kad ga se digitalizira na klasičan način, najvjerojatnije slikanjem digitalnim fotoaparatom uz asimetričnu rasvjetu zbog isticanja detalja, tada se kao rezultat dobije slika tog objekta. Ona se, nadalje, pridodaje skenu (slici) povelje, a može se dodatno koristiti za reprodukciju, primjerice, u knjigama, na plakatima i sl. Nasuprot tome, ako se za digitalizaciju toga istoga pečata koriste 3D skeneri kao rezultat se dobije 3D objekt – model. On se, također, može pridodati skenu (slici) povelje, pri čemu oni mogu biti objedinjeni, primjerice u PDF-u jer taj zapis omogućava pohranu 3D objekata i njihov pregled običnim PDF preglednikom. Nadalje, 3D objekt se može rotirati i bilo koji trenutni kut gledanja spremi kao sliku i koristiti ju za reprodukcije. No, ovdje njegova iskoristivost ne prestaje. Naprotiv, 3D objekt može poslužiti kao zaštitna

digitalna kopija u slučaju da se original ošteti, uništi ili bude ukraden, jer je bilo koji 3D objekt moguće otisnuti (isprintati) korištenjem posebnih 3D printera.”

Danas je moguće 3D modele printati u razno raznim materijalima, čak i u kamenu, a moguće je mijenjati i njegovu veličinu. Korisnici u virtualnom obliku mogu prići bliže 3D objektu, promijeniti kut gledanja te ga možda i bolje proučiti nego što bi to mogli u stvarnosti.

U području očuvanja kulturne baštine 3D digitalizacije je korisna radi mogućnosti izrade zaštitnih 3D kopija i izrade zaštitnih fizičkih kopija printanjem u izvornom materijalu i postavljanju tih kopija u prostor, dok su originali smješteni u muzeju. Moguće je izraditi replike u raznim veličinama i kalupe za odljeve. Dolazi i do virtualnog ujedinjenja, kada se čak i mogu isprintati u jednom komadu kako bi se objekt prvi put u stvarnosti sagledao u cjelini. Dolazi do mogućnosti mjerenja odstupanja rezultata dva 3D skenera zbog čega se može izračunati utjecaj atmosferskih prilika na rezultat 3D printera. Tada informacije možemo iskoristiti za donošenje ispravne odluke o postupcima očuvanja (Stančić, 2012.).

4.3. Digitalne knjižnice

Nove generacije korisnika traže lakše dostupno informacije koje tradicionalne knjižnice mogu pružati kroz novu mrežu međusobno povezanih digitalnih knjižnica. Digitalna knjižnica kao pojam u sebi sadrži puno značenja, preko digitalnih zbirki materijala koji se može pronaći u tradicionalnim knjižnicama do zbirki u potpunosti digitalnih informacija sa servisima koji čine informacije dostupnim svim mogućim korisnicima. Kao sinonimi se koriste i izrazi elektronička knjižnica te virtualna knjižnica, a po terminologiji bliski su digitalni repozitorij i digitalni arhiv. Digitalna knjižnica, u svojoj osnovi, velika je baza podataka za osobe osobama koje rade u hipertekstualnom okruženju - okruženju koje podržava cjelokupni proces stvaranja, očuvanja, pohrane, diseminacije i korištenja podataka, znanja i informacija.

Nije prostorno i lokacijski ograničena nego digitalno distribuirana cijelome svijetu. Korisnik dolazi do željene informacije korištenjem vlastitog spojenog računala na Internet. Zaduživanje i vraćanja nije potrebno jer se kopija preuzima na vlastito računalo. Ne postoje fizička ograničenja tko može koristiti digitalnu knjižnicu. Jedini uvjet koji je potrebno ispuniti dostupnost je veze na Internet.

Mislav Cimperšak navodi sljedeće prednosti i nedostatke digitalne knjižnice;

Prednosti:

1. Dostupnost u bilo kojem trenutku – digitalnim knjižnicama može se pristupiti u bilo koje doba dana, 24 sata na dan, 365 dana u godini
2. Višestruki pristup – istom sadržaju istovremeno može pristupiti teoretski neograničen broj korisnika
3. Strukturirani pristup – kretanje kroz sadržaje je olakšano strukturiranom organizacijom materijala, primjerice korisnik se lako kreće od kataloga do određene knjige, pa do određenog poglavlja i tako dalje.
4. Pretraživanje informacija – korisnik uz pomoć željenih termina može pretraživati cjelokupnu zbirku digitalne knjižnice koja uz pomoć vlastitog sučelja daje rezultate na uvid
5. Očuvanje i zaštita – moguće je napraviti neograničen broj kopija iz originala bez gubitka kvalitete željenog sadržaja
6. Prostor – dok su tradicionalne knjižnice ograničene prostorom za pohranu, digitalne knjižnice mogu pohraniti mnogo više informacija zbog same činjenice da digitalne informacije zahtijevaju vrlo malo fizičkog prostora za pohranu. Kada knjižnica nema više mjesta za proširivanje vlastite zbirke digitalne knjižnica postaje jedino rješenje
7. Umreženost – pojedine knjižnice mogu se povezati u mrežu digitalnih knjižnica ili povezati se na bilo koji vanjski resurs i tako pružati sadržaje koji i nadilaze samu zbirku knjižnice
8. Troškovi održavanja – mnogo su niži od troškova tradicionalne knjižnice. Tradicionalne knjižnice troše velike količine novaca na osoblje, održavanje knjige, troškove prostora i nabavke novih fizičkih primjeraka knjiga. Digitalne knjižnice ne uklanjaju nužno sve ove troškove, ali ih bitno smanjuju.

Nedostaci:

1. Računalni virusi, ne praćenje standardizacije digitaliziranih sadržaja, zdravstvene tegobe povezane s pretjeranom uporabom računala i drugi nedostaci ponekad odvrćaju od uporabe digitalnih knjižnica
2. Problem autorskih prava nameće se pri digitalizaciji i daljnjoj distribuciji sadržaja u digitalnim knjižnicama. Nameće se pitanje kako i pod kojim uvjetima digitalne knjižnice smiju dati na korištenje svojim korisnicima sadržaja koji su još uvijek vezani autorskim pravima

3. Visoki početni troškovi – početna ulaganja u infrastrukturu digitalnih knjižnica uključuju cijenu računalne opreme, računalnih aplikacija, troškove izobrazbe zaposlenika
4. Propusnost mreže kako lokalne, tako i prema van mora biti na visokoj razini zbog prijenosa multimedijских sadržaja čija količina svakim danom sve više i više raste
5. Efikasnost – zbog porasta količine dostupnih digitalnih sadržaja, pronalaženje željenih specifičnih informacija postaje razmjerno sve teže
6. Okruženje – digitalne knjižnice ne mogu pružati isti doživljaj okruženja tradicionalnih knjižnica. Mnogi korisnici također smatraju da je lakše čitati tiskani materija u usporedbi s čitanjem na računalnom ekranu
7. Očuvanje – zbog brzog tehnološkog razvoja digitalne knjižnice mogu lako zastarjeti i njihove zbirke postati nedostupne.

Neke od usluga tradicionalnih knjižnica ostvarive su i u digitalnim, nekad djelomično, nekad u potpunosti, ali neke nisu. Neće svi materijali biti digitalizirani, ali mogu postojati upute na mreži kako doći do njih u tradicionalnim knjižnicama. Korisnici ne bi trebali zanemarivati neki izbor samo zato što nije dostupan na mreži, već bi trebali na digitalne i tradicionalne knjižnice gledati kao na složeni isprepleteni sustav koji pruža najbolje rješenje za pronalazak informacija (Cimperšak, 2012.).

4.4. Digitalni arhivi

Digitalne arhive, Hrvoje Stančić, objašnjava na sljedeći način: “Digitalni arhivi su, kao koncept, po pristupu sadržaju, pretraživanju, metodama očuvanja te korištenoj tehnologiji vrlo slični, a u nekim elementima i identični digitalnim knjižnicama, digitalnim muzejima, odnosno digitalnim repozitorijima. Glavna razlika je u tome što se u određenim situacijama kod digitalnih arhiva predviđa planirano izlučivanje gradiva nakon nekog, najčešće zakonom određenoga, vremenskoga perioda.”

Životni ciklus elektroničkih dokumenata odvija se u određenim fazama kojima je potrebno upravljati kao procesima. Koncept digitalnog arhiva promatra se kao krajnja točka započetog procesa. Digitalni arhiv nikako ne može spontano nastati ili pak biti neplanski formiran. Proces uspostave digitalnog arhiva prolazi sve faze razvoja informacijskog sustava: planiranje, analizu, izradu, oblikovanje, uvođenje u rad i održavanje. No, digitalni arhiv u odnosu na druge informacijske sustave ima

dodatne, složenije zahtjeve. On mora čuvati elektroničke zapise dulje vrijeme, a ponekad i trajno. Znatno teže je to činiti uzevši u obzir da u elektroničkoj okolini nije dovoljno očuvati medij (nosač zapisa), već je potrebno promijeniti paradigmu čuvanja i shvatiti da će elektroničke zapise tijekom čuvanja biti potrebno migrirati na nove medije i u nove formate zapisa. Nužno je očuvati autentičnost zapisa kroz sve potrebne, višestruke i prikladne postupke očuvanja.

Dakle, digitalni arhivi nisu neka mjesta na koja se može odložiti zapise i više na njih ne obraćati pažnju sve dok ponovno ne budu potrebni, već su to sustavi o kojima je potrebno proaktivno brinuti (Rajh, Stančić. 2010).

4.5. Virtualna stvarnost i kulturna baština

Google Art nastao je kao novi servis tvrtke Google, a korisnicima treba omogućavati pristup i pregledanje preko 1.000 odabranih slika umjetničkih djela diljem svijeta i njihovim pripadajućim opisima. Tim projektom povezani su objekti stvarnog svijeta sa svijetom Interneta i tehnologije u svrhu stvaranja novog virtualnog prostora kojim se umjetnost i baština trebaju učiniti što pristupačnijim krajnjim korisnicima. Omogućen je pregled slika umjetničkih djela visoke rezolucije od preko 400 umjetnika i virtualne ture unutar 17 svjetskih muzeja poput Metropolitana, Reine Sofie, Tatea i sl. Virtualne ture kreirane su pomoću StreetView tehnologije. Moguće je zakretanje slika interijera odabranih muzeja za 360°. Jednostavna je navigacija za virtualno kretanje između preko 380 soba unutar muzeja. Dodane su klikabilne oznake koje omogućuju krajnjim korisnicima jednostavno prebacivanje s virtualne ture na pojedinačno umjetničko djelo. Kao dodatak svakom djelu nalaze se pripadajući opisi, smjernice ka povezanim stavkama i video zapisima na YouTube-u, pregledavanju umjetničkih djela dodan je personalizirani dodir jer je korisnicima omogućeno kreiranje vlastitih zbirki umjetnina i njihova razmjena s bliskim ljudima korištenjem društvenih mreža.

Postoji još sličnih inicijativa kojima se pokušava dodatno približiti svijet kulturne baštine korisnicima, a služe se interaktivnim kartama i panoramskim prikazima; Google Maps, Google Earth i StreetView su projekti UNESCO-a kao i World Heritage Tour, no postoje i nezavisni Atlas Portal, Around Amsterdam i dr.

Faza "Internet stvari" koristi novije tehnologije kojima je svrha povezati uređaje, predmete i Internet. Tako nastaju servisi virtualne stvarnosti (virtualne ture, panoramski prikazi, 3D reprezentacije) s ciljem povećanja pristupnosti kulturne baštine i njenoj popularizaciji, nekad i u turističke svrhe. Do Diseminacije objekata kulturne baštine s krajnjim korisnicima dolazi i korištenjem QR kodova, mobilnih aplikacija, društvenih medija i geolokacijskih servisa (Matešić, Zanier, 2012.).

5. DIGITALIZACIJA KULTURNIH SADRŽAJA U SRBIJI – VOJVODINI

Godina 2018. Proglašena je europskom godinom kulturne baštine. Te iste godine srpsko *Ministarstvo kulture i informisanja* pokrenulo je projekt digitalizacija kulturne baštine i moderne umjetnosti. Godinu dana ranije, *Srpske akademija nauka i umetnosti*, u suradnji s Ministarstvom trgovine, turizma i telekomunikacija, potaknula je digitalizaciju kulturne baštine. Tijekom 2018. Godine obrađeno je pet grupa u kojima je digitalizirano nekoliko desetina arheoloških lokaliteta poput muzeja i manastira te drugih objekata kulturne baštine. U te potrebe korišteni su 3D skeneri, dronovi, posebni fotoaparati i drugi uređaji visoke tehnologije. Matematički institut je angažiran na projektu digitalizacije od strane *Ministarstva kulture i informisanja*.

Dosad su promovirani mobilni višejezični multimedijalni vodiči za Lepenski vir, grad Knjaževac, Muzej Batinske bitke u Somboru, Gvozdeni puk u Prokuplju, Zavičajni muzej Paraćin. Vodiči su prilagođeni i za osobe s invaliditetom, čime se povećava njegova dostupnost. Jedan od važnijih projekata Matematičkog instituta čini digitalizacija arheološkog lokaliteta Bač s njegovim okruženjem. Ona je 2018. Godine dobila nagradu Europske unije za kulturnu baštinu za projekt konzervacije i rehabilitacije nakon godina restauracije i obnove.

Cilj projekata jest širenje dostupnosti sadržaja iz područja kulture. Sadržaji koje aplikacije podržavaju su znanstveno obrađeni, provjereni i prilagođeni za korištenje u obrazovne i informativne svrhe.

Najveći broj unesenih digitalnih zapisa u Jedinostveni informacioni sistem zabilježio je Narodni muzej Čačka i Narodni muzej Šapca. Tijekom 2019. godine Arhivski informacioni sistem – ARHIS, implementiran je u svih 36 arhiva u Srbiji. *Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije* nastavilo je proces digitalizacije u svrhu zaštite kulturnog nasljeđa kroz nadogradnju Jedinostvenog informacionog sistema za muzeje u područjima arheološke terenske dokumentacije, stvaranju preduvjeta za digitalizaciju pokretnog kulturnog nasljeđa u galerijama te povezivanju baza spomenika kulture sa geografskim informacijskim sistemom.

Na digitalizaciji se temeljito radi već godina i kroz godine se stvara sve više projekata digitalizacije srpske kulture.

Projekt Rastko najstariji je projekt digitalizacije srpske kulture. Datira iz 1997. godine. Do sada je objavio nebrojno puno djela, većinom potpuno digitaliziranih kao

tekst. Osim knjiga digitalizira i kreće tekstove, fotografije, stripove i sl. Podijeljen je na 19 regionalnih projekata od kojih je svaki posvećen posebnoj kulturi i srpskim kulturnim vezama s njom.

Nacionalni centar za digitalizaciju osnovan je 2002. godine i do sada je organizirao ili sudjelovao na velikom broju konferencija o digitalizaciji.

Digitalna biblioteka Narodne biblioteke Srbije sadrži brojna digitalna izdanja, ali većinom su digitalizirani samo kao slike, bez tekstualne digitalizacije. Najveći broj izdanja nezaštićen je autorskim pravima. Sadrži sljedeće kolekcije:

1. Ćirilski rukopisi
2. Stara štampana knjiga
3. Epska narodna poezija
4. Stara i rijetka knjiga
5. Knjige
6. Novine i časopisi
7. Kartografska građa
8. Gravire i likovni materijali
9. Plakati i dokumentacijski materijal
10. Fotodokumenti
11. Muzikalije i fonodokumenti
12. Katalozi i bibliografije
13. Razno

Digitalna Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske ima sljedeće kolekcije:

1. Novine i časopisi
2. Knjige
3. Stara i rijetka knjiga
4. Kartografska građa

Antologija srpske književnosti objavljena je 2009. Godine, zbirka je digitaliziranih stotinu knjiga koje se smatraju najznačajnijim dijelima srpske književnosti. osnovane su i Digitalna biblioteka Univerzitetske biblioteke Svetozar Marković te *Digitalna biblioteka Gradske biblioteke Vladislav Petković* Dis.

5.1. Pretraživač kulturne baštine

Na teritoriju Republike Srbije postoji velika ostavština materijalne i nematerijalne kulturne baštine, svih naroda i kultura koji su živjeli i žive. Pretraživač osigurava vidljivost i dostupnost informacija o kulturnoj baštini koja se čuva u arhivima, muzejima, knjižnicama, galerijama, zavodima za zaštitu spomenika i dr. Vizija tog projekta je pokretanje pozitivnih procesa važnih za obrazovanje i jačanje svijesti o važnosti i značaju kulturne baštine i identiteta. Pokrenulo ga je *Ministarstvo kulture i informisanja* uz stratešku podršku tvrtke Microsoft Srbija. Stvorena je sveobuhvatna pretraga kroz koju posjetoci portala mogu dobiti osnovne informacije o digitaliziranoj kulturnoj baštini i pristup interaktivnoj mapi ustanove kulture na području Republike Srbije. Pretraživač na jednom mjestu obuhvaća baze knjižnica, arhiva, galerija, muzeja i Zavoda za zaštitu kulture u Srbiji. Obuhvaća četiri baze:

1. Baza za arhive s dokumentima značajnim za povijest
2. Baza za nepokretnu kulturnu baštinu s mogućnošću pretraživanja baza Zavoda za zaštitu spomenika kulture
3. Baza muzeja i galerija sa pokretnom kulturnom baštinom
4. Baza starih i rijetkih knjiga koje čuvaju knjižnice i fond javnih biblioteka

Cilj je približavanje kulture baštine građanima, uz pomoć suvremene tehnologije. Dosad su najveću pažnju privukle informacije o velikanima srpskog slikarstva, poput Save Šumanovića i Paje Jovanovića, ali i informacije o rimskim šljemovima te beogradskoj tvrđavi.

Pretraživač je dostupan na internetskim stranicama; www.kultura.rs, www.kultura.srb ili www.culture.rs, na srpskom i engleskom jeziku, ćirilici i latinici. Trenutno se radi na uvođenju manjinskih jezika i mogućnosti da osobe s invaliditetom mogu pristupiti stranici bez problema. Pretraživač se konstantno širi na kulturna dobra privatnih fondacija, legatima, kolekcija i zbirki. Napravljen je i u suradnji s Nacionalnim knjižnicom Finske, po uzoru na njihov model. Isti mehanizam stvoren je u Francuskoj za nepokretna kulturna dobra, kao i u Velikoj Britaniji, Mađarskoj i Italiji.

5.2. UNESCO i Srbija – Vojvodina

Prvi put, Srbija je pristupila UNESCO-u kao dio Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, 31. ožujka 1950. godine. To članstvo prestaje 1992. Godine raspadom Jugoslavije jer se ono ne može prenositi. Godine 2003. preimenovano je članstvo na Crnu Goru i Srbiju. Samostalnom članicom postaje 2006. Godine. Na listu svjetske kulturne baštine dosad su upisani:

1. Manastir Studenica
2. Stari Ras sa Sopoćanima
3. Gamzigrad – Romulijana
4. Srednjovjekovni nadgrobni spomenici - Stećci

Na Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine upisani su:

1. Porodična slava
2. Kolo – tradicionalan narodni ples
3. Pjevanje uz gusle

Trenutno se na listi čekanja nalazi jedanaest lokaliteta; nacionalni park Đerdap, Deliblatska peščara, Šar planina, Tara s kanjonom Drine, Đavolja varoš, Manasija, Negotinske pivnice, Smederevska tvrđava, Caričin grad, Bač i okolina te granice Rimskog carstva (UNESCO, World Heritage Convention). U ovome radu obradit će se Bač i okolina, Deliblatska peščara i granice Rimskog carstva jer su oni smješteni na području Vojvodine. Bač i okolina i Deliblatska peščara nalaze se isključivo na području Srbije, točnije Vojvodine, dok se granice Rimskog carstva protežu kroz još tri države; Bugarsku, Rumunjsku i Hrvatsku. Također, objasnit će se i stavke s Reprezentativne liste nematerijalne kulturne baštine koja je specifična kako za Vojvodinu, tako i za ostatak Republike Srbije.

5.2.1. Bačka tvrđava

Bačka tvrđava je najbolje očuvano srednjovjekovno utvrđenje u Vojvodini. Nalazi se u blizini mjesta Bača, po kojem je čitava plodna ravnica između Dunava i Tise dobila ime Bačka. Izgrađen je na nekadašnjem otoku između rijeke Mostonge i jednog od njezinih pritoka. Sa svih strana bila je okružena vodom, a u tvrđavu se ulazilo preko pokretnog mosta.

Prvi spomen Bača je iz 535. godine, kada ga spominje car Justinijan u svom pismu. Bač je 837. godine bio avarska utvrda, a za vrijeme vladavine Arpadovića bio je kraljevski grad i sjedište biskupije. Mongoli su grad razorili 1241. godine, a tada je utvrda u Baču postala vojno uporište moćnih mađarskih vladara. Gradnja tvrđave trajala je gotovo dva stoljeća, a konačan oblik dobila je tek u 15. stoljeću. Početkom 16. stoljeća, nakon Mohačke bitke 1526. godine, grad i tvrđava padaju pod tursku vlast. Prema putopiscu Evliji Čelebiji, grad je bio opasan u širokom krugu sa jarcima ispunjenim vodom. Sudeći prema dokumentima i starim gravurama, grad nije značajnije stradao prilikom oslobođenja od Turaka 1686. godine. Tijekom Rakocijevog ustanka (1703. - 1711.) Bač je pretrpio velike gubitke, tvrđava je više puta rušena i spaljena, a nakon dizanja u zrak 1704. potpuno je napuštena. Sredinom 60-ih godina prošlog stoljeća, kopanjem kanala, prostor oko tvrđave ostao je bez jaraka za vodu. Godine 1948. utvrda u Baču dobila je status spomenika kulture, čime je zaustavljeno njezino daljnje propadanje i uništavanje građe te otvoren put organiziranoj brizi za njezino očuvanje.

Na prirodno uzdignutom terenu, nastalom vijuganjem rijeke Mostonge, nalazilo se od istoka prema zapadu protezano palisadama podgrađe u koje se ulazilo preko mosta i kroz ulaznu kulu s vratima. U sjeverozapadnom dijelu meandra, na otoku, nalazio se utvrđeni kaštel do kojeg se dolazilo kroz odvojeni barbakan, okružen vodom sa svih strana. Plato na kojem je izgrađena tvrđava je relativno mali, površine 8.700 četvornih metara.

Slika 3.: Plato i Bačka tvrđava iz zraka

Izvor: Mrežna stranica Kompas kaže Srbija, dostupno na: www.kompaskazesrbija.rs, pristupljeno 18.2.2022.

Osnova tvrđave, površine 5.600 četvornih metara, u obliku je trapeza i prilagođena je terenu. Na uglovima se nalazilo pet isturenih obrambenih kula, međusobno povezanih bedemom širine 2,5 metara i visine oko 12 metara, sa streljačkim stazama. Kule su različitih oblika i dimenzija. Tri ugaone kule imaju kružnu osnovu i otvorene su prema unutarnjem prostoru, dok su sjeverozapadna i kula s ulaznim vratima četverokutne. Najbolje je branjen istočni dio tvrđave, jer se tu nalazi branič - donžon kula i rezidencijalna palača, sa zdencem i cisternom. S unutarnje strane bedema nalazile su se građevine raznih namjena - palače, gospodarske zgrade i više žitnih jama. Svi objekti građeni su od opeke s upotrebom kamena za ukrasne elemente.

Projekt obnove i konzervacije Tvrđave u Baču, koji se nalazi pod zaštitom UNESCO-a, dobio je nagradu Europske unije za kulturnu baštinu „Europa Nostra 2018“. Za restauraciju ove tvrđave, koja traje već desetljeće i pol, iz europskih fondova, a kroz različite projekte, izdvojeno je više od 700.000 eura. Gotovo tri stoljeća, od kada su 1704. godine minirali mađarski ustanici, tvrđava u Baču bivala je zaboravljena i napuštena. Njene ostatke su u narednim vijekovima razvukli pljačkaši umjetničkog blaga, a nebriga i nemar doprinijeli su daljem propadanju ovog povijesnog spomenika. Tek tijekom posljednjih 15 godina, kroz projekt „Vekovi Bača“, intenzivirani su pokušaji da se kulturno nasljeđe zaštiti i prezentira. Prepoznata je i izuzetna vrijednost i slojevitost nasljeđa ovog djela Srbije – artefakti stari osam tisuća godina, materijalna svjedočanstva o prisustvu mnogobrojnih naroda kroz povijest, kao i povezanost Dunava s drugim krajevima Europe. Srednjovjekovna Tvrđava Bač iz 14. stoljeća, sa utvrđenim zamkom i podgrađem, pravoslavni manastir Bojani iz 15. stoljeća, franjevački samostan iz 12. stoljeća, kao i ostaci hamama iz 16. stoljeća, tradicionalno narodno graditeljstvo, industrijsko i hidro – tehničko nasljeđe, zajedno sa bogatim prirodnim i nematerijalnim nasljeđem, predstavljaju izuzetan potencijal za razvoj kulturnog, ekološkog i vjerskog turizma ove oblasti (Republika Srbija. Ministarstvo za evropske integracije).

Slika 4. Bačka tvrđava

Izvor: Srbija – projekti EU, dostupno na: www.srbija-projektieu.rs, pristupljeno: 22.4.2022.

Tijekom prvih pet godina trajanja projekta urađena su obimna istraživanja Donžon kule. Dobivena je i tehnička pomoć kroz program Savjeta Europe i ostvarena međunarodna suradnja sa Republikom Italijom u okviru projekta I.Ne.P.S. Drevni Bač sa okruženjem upisan je na Preliminarnom listu svjetskog nasljeđa u ožujku 2010. godine.

Druga faza ovog projekta, od 2011. do 2015. godine, započela je pronalaskom ostataka freske Raspeća Kristovog sa Bogorodicom i Svetim Jovanom iz 13. stoljeća u Franjevačkom samostanu. Ovo otkriće, pored interesa javnosti, rezultiralo je 2013. godine i novim srpsko – talijanskim projektom obnove ugroženog božanskog fresko – slikarstva. U podgrađu tvrđave formiran je Edukativni centar, gdje se od 2014. nalazi i sjedište fonda „Vekovi Bača“. Donacijom Europske unije osigurana su sredstva za rehabilitaciju Franjevačkog samostana, a partnersko sudjelovanje u međunarodnom istraživačkom projektu HEROMAT (2012 – 2015) dovelo je do novih saznanja u području istraživanja materijala i zaštite kulturne baštine.

U tijeku je realizacija trećeg petogodišnjeg razdoblja ovog projekta, tijekom kojeg je dovršetak obnove i uključivanje u turističko-edukativnu ponudu Franjevačkog samostana u Baču, nominacija za upis na UNESCO-ov popis svjetske kulturne i prirodne baštine. „Povijesnog lokaliteta Bač s okolicom“, planiran je završetak

konzervatorsko-restauracijskih radova cjelokupnog fresko-slikarstva u samostanu Bođani te daljnja sanacija tvrđave. Također, dio obnove tvrđave Bač financirala je EU kroz program prekogranične suradnje Mađarska-Srbija, kroz projekt FRESKO, u ukupnoj vrijednosti većoj od 300.000 eura. U ovom projektu sudjelovale su općina Bač sa srpske strane i Bačboršod s mađarske strane. Bliska suradnja naselja značajno je poboljšala funkcionalnost i atraktivnost spomenika kulturne baštine na karti turističke ponude regije (www.srbija-projektieu.rs).

5.2.2. Deliblatska peščara

Smještena je u sjeveroistočnom dijelu Srbije, u južnom Banatu. Proteže se između Dunava i padina Karpata na 380km² s pješčanim masama u obliku elipse okruženih poljoprivrednim zemljištima. Smatra se geomorfološkim i ekološko biogeografskim fenomenom u čitavoj Europi. Prekrivena je dinama žute i sive boje pijeska koje dosežu visine do 200m. Protežu se u smjeru jugoistok – sjeverozapad. Nema površinskih vodotokova i jedini hidrološki izvori jesu bušotine i bunari, otprilike trideset njih koji su duboki od 100 do 400 metara. Na jugoistočnom dijelu nalaze se i tri blatna izvora. Nekadašnja Europska Sahara, danas je većinom vezana za tlo vegetacijom koju posljednjih 170 godina oblikuje čovjek. Flora je raznolika i bogata, što se najbolje očitava u činjenici da na prostoru pješčare postoji oko 900 vrsti viših biljaka. To je jedino mjesto u Srbiji na koju se nalaze: stepski božur, pančićev pelen, šerpet, banatski božur i degenova kockavica te 20 vrsti orhideja. Zbog prisustva velikog broja ptica, pješčara je IBA područje - područje najznačajnijeg staništa ptica u Europi. Tako je moguće susresti stepskog sokola, kraljevskog orla i orla kliktaša. Ostale životinje koje su pronašle svoje stanište tamo su vuk, srna, jelen i divlja svinja. Prirodne karakteristike pješčare čine ju pogodnim za rekreaciju, lov i ribolovom te nautički i ekološki turizam. Proglašena je specijalnim prirodnim rezervatom, a nominirana je za upis na UNESCO-v popis kulturne baštine 2002. godine.

Slika 5. Deliblatska peščara

Izvor: Lepa Varoš Vršac, www.evrsac.rs, pristupljeno 17.4.2022.

Kako bi se potaknuo daljnji razvoj turizma na prostoru Deliblatske peščare Služba planiranja i gazdovanja šumama odlučila je osigurati održivo korištenje prirodnih potencijala poput šumarstva, lova. Ribolova, turizma i rekreacije. Služba stavlja naglasak na usklađivanje dozvoljenih vidova korištenja prirodnih resursa sa potrebom zaštite i očuvanja prirodnog dobra i razvoja principa održivog razvoja. Sagrađeni su posjetiteljski i istraživački centri Školsko-rekreativni centar Čardak i Edukativni centar Čardak. Edukativni centar otvoren je 2010. godine. Cilj mu je da kroz prezentaciju i organiziranje edukacija o principima održivog poslovanja, nadzora i upravljanja, poveća svijest korisnika područja o potrebi zaštite prirode i smanjenju otpada. Osnivanjem multifunkcionalnog centra koji je okružen obilježenim stazama opremljenim informativnim tablama, odmorištima i vidikovcima, omogućuje se potpun boravak u prirodi učenicima, studentima i znanstvenicima. Radi se na usklađivanju turističko-rekreativnih, kulturnih i edukativnih sadržaja s potrebama lokalne zajednice i na taj način zajedničko formiranje turističke ponude. Prepoznali su važnost prezentacije i popularizacije prirodnih atrakcija područja. Ostvarili su suradnje u okvirima nacionalne i međunarodne mreže zaštićenih područja s odgovarajućom prezentacijom (www.uprvazasume.gov.rs).

5.2.3. Granice Rimskog carstva

Prijedlogom je predviđeno nominiranje više od 130 pojedinačnih sastavnica na području četiri države (Hrvatske, Srbije, Bugarske i Rumunjske). Sedam legijskih tvrđava: Singidunum, Viminacium, Ratiaria, Oescus, Novae, Durostorum, Troesmis i gotovo 120 pomoćnih tvrđava i manjih fortifikacija; civilna naselja, groblja, proizvodni kompleksi, ceste itd., sve vezano uz funkcioniranje rimske granice duž Dunava tvore prijedlog.

U Srbiji se nalazi 35 lokaliteta, a sljedećih 5 smješteno je na teritoriju Vojvodine.

- Begeč (Castellum Onagrinum), Mostobran i pomoćna tvrđava, općina Novi Sad
- Petrovaradin (Casum), pomoćna tvrđava, grad Novi Sad, općina Petrovaradin
- Čortanovci, Mihaljevačka šuma (Ad Herculae), pomoćna utvrda, općina Inđija
- Slankamen (Acumincum), pomoćna tvrđava, općina Inđija
- Surdak (Rittium), pomoćna tvrđava, općina Stara Pazova

Prvo na popisu jest Begeč (Castellum Onagrinum). Arheološkim istraživanjima lokaliteta poznatog kao "Kuva" od 1967. do 1975. godine otkrivena je rimska vojna utvrda – Castellum Onagrinum. Ova utvrda je rimski mostobran prema Barbarikumu jer se nalazi na lijevoj obali Dunava. Istraženi su ostaci kule s polukružnim temeljima. Utvrđen je i sjeverni bedem. Masivne temeljne ploče uz obalu Dunava ukazuju na postojanje pristaništa. Utvrda je podignuta u 4. stoljeću, o čemu govore rimski novci i keramika, pronađeni nasuprot utvrde Malata Bonnonia, na lijevoj obali Dunava.

Iduća je Petrovaradin (Casum). Srednjovjekovna Petrovaradinska tvrđava podignuta je na mjestu Kuzuma, rimskog utvrđenja, na visokoj stijeni koja se uzdiže iznad desne obale Dunava. U podnožju Petrovaradinske kule dokumentirano je domorodačko naselje s ranorimskim importom. Zaštitnim arheološkim istraživanjima platoa Gornje kule provedenim 2001. i 2002. godine utvrđeno je da su dijelovi zidina rimske utvrde izgrađeni iznad prapovijesnih zemljanih bedema. Nad obalom Dunava uzdizala se bedemska kula s kapijom. Utvrđeno je da se u prostoru između današnjih zgrada, poznatom kao Duga i Jednostavna vojarna, nalazio dugi drveni trijem,

pokriven crijepom. Trijem je stradao u požaru krajem 4. stoljeća. Na crijepu su bili pečati nekoliko panonskih ciglana.

Treće nalazište je u Čortanovcima, Mihaljevačkoj šumi (Ad Herculae). Na lokalitetu "Prosjanice" detaljnim istraživanjima 1956. i 1961. – 1962. na jugoistočnom dijelu utvrde evidentirana je kružna kula promjera 13m sa zidovima debljine 1,20m, očuvana do visine od oko 3m. Kula je građena od kamena s nekoliko redova opeke. Utvrda je podignuta u 4. stoljeću. Antičko ime utvrde nije u konačnici dokazano – moglo je biti Ad Herculae/Ad Herculem ili Castra Hercula/castra Herculis.

Sljedeće navedeno nalazište je Slankamen (Acumincum). Ostaci srednjovjekovnog grada dominiraju platoom izbačene ravnice sagrađeni na samoj obali Dunava, na lokalitetu "Gradina". Sustavnim iskapanjima od 1955. do 1957. godine utvrđeno je da su se srednjovjekovni zidovi protezali od rimskih zidina, prateći njihov smjer. Utvrdene su dvije faze rimskog naselja: ranorimsko naselje nastalo u Flavijevo doba i utvrđeno rimsko naselje masivnih zidova vezanih žbukom, najčešće popraćeno nalazima koji datiraju iz 4. stoljeća. Položaj i nalazi upućuju na to da je ovdje stajala rimska utvrda s civilnim naseljem Acumincum te da su tu bili stacionirani Cuneus equitum Constantium i Equites sagittarii.

Surduk (Rittium) posljednja je stavka popisa koja se nalazi u Vojvodini. Na povišenoj obali Dunava, na lokalitetu "Gradina" prepoznavanjem i manjim iskopavanjem 1955. otkriveni su ostaci ranorimskog naselja s carskim novcem datiranim u 1. stoljeće, kao i ostaci vojnog logora i grobnica zidanih opekom. datiran u 2.–4.st. Ovdje su u vojnom uporištu Rittium bili stacionirani Equites Dalmatae i Cohors II Asturum. Oltari i kipići, kao i drugi sitni nalazi upućuju na to da je Rittium bio i vjersko središte (UNESCO, World Heritage Convention, www.whc.unesco.org).

Imajući u vidu da osamnaest rimskih vladara rođeno na području današnje Srbije, predstavljaju petinu ukupnog broja svih rimskih careva i najveći broj rimskih vladara rođenih van Italije, pod rukovodstvom Arheološkog instituta i dr. Miomira Koraća, pokrenut je projekt Itinerarium Romanum Serbiae ili Putevima rimskih imperatora po Srbiji. Osnovna ideja projekta je da se sva carska mjesta na području Srbije, koja su od nemjerljivog povijesnog i arheološkog značaja povežu u jednu cjelinu, kakva je postojala dok je Rimsko carstvo bilo na obalama Dunava. Projekt ima paneuropski značaj i cilj da se poveže sa gradovima u drugim provincijama na području Rimskog carstva, gdje su rođeni ili obitavali rimski vladari. Njegov poseban značaj je i u povezivanju i oživljavanju puteva u Rimskom carstvu (npr. Via militaris),

a naročito uzduž utvrđene rimske granice – limesa. Putevi rimskih vladara trebaju povezivati sva mjesta s bogatim antičkim nasljeđem u kulturnu rutu dugačku više od 600 kilometara i iskoristiti je za razvoj kulturnog turizma. To je ostavština cijele Europe i svijeta (Viminacium).

5.2.4. Porodična slava

Porodična slava smatra se okosnicom identiteta i porijekla, govori se da je univerzalna, ali prije svega vjerska i tradicionalna odrednica Srba. Srbi su jedini kršćanski narod koji slavi slavi. Naziva se i krsnom slavom, a slavi se kršćanski svetac - zaštitnik kuće i obitelji. Obiteljski je praznik kada se uz molitvu i obrede ukućani sjećaju svojih predaka koji su proslavljali istog sveca. Za razliku od većine običaja koji su zajednički za cijeli narod, svaka obitelj odvojeno slavi svog sveca. Za Srbe je slava, poslije Božića, najvažniji obiteljski praznik i najkarakterističnija osobina duhovnog i obiteljskog života.

Sveca sinovi nasljeđuju od "glave obitelji" - većinom oca, dok kćeri slave samo dok su u kući, a kada se udaju većinom slave muževljevu slavu. Glavni elementi su ikona, svijeća, žito, vino i slavski kolač. Slavski obred u najvažnije smislu označava crkvena molitva uz posvetu slavskog kolača, žita i vina. Oni označavaju darove, beskrvnu žrtvu u slavu boga, u čast sveca i pokoj duša umrlih članova obitelji te za zdravlje i napredak onih koji su slavu pripremili.

Postoji 78 slava, a najveći broj obitelji slavi Svetog Nikolu 19. prosinca – Nikoljdan. Pretpostavlja se da je slava u Srba ostatak slovenskog paganizma koji je imao veliki broj bogova prije usvajanja kršćanstva. Sloveni su imali razvijen kult predaka, a običaj slavljenja slave najvjerojatnije predstavlja zamjenu porodičnog, odnosno rodovskog, paganskog zaštitnika, kršćanskim svecem zaštitnikom. U to vreme politeizma, svaka obitelj ili kućna zajednica imala je svog božanskog zaštitnika kome je pridavala posebnu važnost. Obred slave u praksu je uveo osnivač srpske pravoslavne crkve Sveti Sava, od čijeg vremena se taj obred i običaji koji ga prate postepeno širio i formirao dok nije dostigao današnju formu koju je konačno uobličio mitropolit Srbije Mihailo 1862. Godine. Slavski običaji variraju u zavisnosti od kraja do kraja Srbije, ali u osnovi za slavu se uvijek priprema žito, slavski kolač i pali se slavska svijeća. Na svečani ručak ili večeru, dolaze rođaci i prijatelji. Hrana na stolu može biti

posna ili mrsna, ovisno o tome pada li slava u vrijeme crkvenog posta ili van njega. (Srbija.com)

Na UNESCO-vu Reprezentativnu listu nematerijalne baštine upisana je 27. studenog 2014. Godine.

5.2.5. Srpsko kolo

Kolo kao oblik narodnog plesa je široko rasprostranjeno. Naročito je karakteristično za južnoslavenske narode. Isto značenje imaju i riječi oro ili horo. Oro kao termin se više koristio na područjima Crne Gore, jugoistočne Srbije, Makedonije i Bugarske. U ostalim krajevima koristio se češće pojam kolo. Osnovno značenje termina kolo je cirkulus kao obruč, krug. Horo ili oro potječe od grčke riječi horos, što znači skup ljudi, ples, igra.

Oblik kola i tipovi kola u Srbiji u vizualnom, vanjskom obliku nisu jako raznovrsni, ali zato postoji pravo bogatstvo koraka, melodija, odnosno načina izvođenja i igranja kola. Oblike narodnih plesova možemo podijeliti na više načina ali su u koreologiji prihvaćane sljedeće podjele:

1. Oblici sa neograničenim brojem plesača (otvoreno i zatvoreno kolo);
2. Oblici sa ograničenim brojem plesača (solo, plesovi u parovima, trojkama, četvorkama i sl.);
3. Složeni oblici plesova – nastali kombinacijom prethodna dva oblika plesa.

Zatvoreno kolo u najmanjem obliku čine dvoje ljudi, točnije par. Obično su to mladić i djevojka. Čim se do njih uhvati treći i zatvore kolo. Ulaženjem novih plesača kolo raste. Ulazak u kolo ima različite procedure ili znakove, ali osnovno je dozvola drugih plesača. Većinom se ulazi u kolo na način da muškarac ide između dvije djevojke (žene) i obrnuto. U zatvorenom kolu su svi plesači ravnopravni.

Otvoreno kolo češći je oblik. Zna se gdje je početak, a gdje kraj kola. Krajnji desni plesač je prvi ili kolovođa, a posljednji plesač u kolu je keč. Ova dva plesača su veoma važna i moraju biti dobri plesači jer se cijelo kolo po njima upravlja. Isti značaj nosi i trećak, odnosno svaki treći plesač u kolu. U otvorenom kolu može se ulaziti na isti način kao i u zatvorenom - presijecanjem tj. ulaženjem u kolo ili hvatanjem na kraju kola kao posljednji. Otvoreno kolo može se kretati pravolinijski (lesa), vijugavo ili se može prekidati i praviti drugo kolo, spajati sa drugim kolom. Pojedini plesači ili parovi mogu imati solo dionice paralelno sa igranjem kola. U ovom smislu otvoreno kolo

raznovrsniji je, bogatiji i slobodniji oblik plesnog izražavanja u odnosu na zatvoreno kolo.

Postoje razni oblici; kolo na kolu, kolo u kolu, i drugi koreografski oblici, ali se oni danas puno rjeđe plešu i viđaju izvan kulturno umjetničkih društava. Najčešće držanje između plesača u kolu je za ruke, a može biti ispod ruke, sa isprepletenim rukama (lesa), sa rukama na ramenima, zagrljeni i dr.

Kretanje zavisi od koraka koji su specifični za svako pojedinačno kolo. Najčešće kretanje je s lijeva u desnu stranu i obrnuto. Ukoliko imaju isti broj koraka u obje strane onda su to simetrična kola, a ukoliko nemaju onda su to nesimetrična kola. Skoro sva kola se kreću u desno, čak i ona simetrična, jer dužina koraka u desno se razlikuje od one u lijevo. Sve druge različite kretanje su u stvari rezultat i ukras svakog kola ponaosob. Mogu se vidjeti u izvođenju kulturno umjetničkih društava, dok neke korake i kretanje mogu izvesti samo vrhunski plesači.

Kolo se plesalo uz pratnju glazbe, a karakteristično je da su svirači pratili kolovođu i on je bio svojevrsni dirigent. Postojali su i znaci svircu (klecanjem koljena npr.) kada da uspori ili ubrza. To je davalo svojevrsnu interakciju između plesača i glazbenika, tako da je svako kolo plesano na drugi način. Ovo je zajedničko nastanku nekih drugih plesova (tango). Kolo se pleše uz pjevanje ili uz pjevanje i pratnju glazbe. Tako su nastale pjesme „poskočice“ veselog i šaljivog sadržaja. Neki krajevi su sačuvali i gluho (nijemo) kolo bez pratnje glazbe i pjesme. Takt se davao naglašenim udarcima stopala o tlo. Ta kola su sačuvana u Krajini (glamočko kolo), Hercegovini i Crnoj Gori.

Stil igranja vezan je za geografsko područje i etničku zajednicu na tom prostoru. Danas kulturno umjetnička društva koncipiraju svoj program baš na osnovu stila plesa, tako da su plesne cjeline podijeljene na etnokoreološka područja. Postoje plesovi iz Šumadije, Zapadne Srbije, Vlaške igre, Kosovsko metohijske igre itd. Svako ovo područje karakterizira jedinstven stil plesanja, drugačije narodne nošnje, glazbe i pjesme. Za svakodnevnog, amaterskog i rekreativnog, osnovno obrazovanog igrača važnija je druga osobenost a to je da bez obzira na šarolikost i raznovrsnost, dosta kola imaju isti ili veoma sličan igrački obrazac. To znači da se muzički i po nazivu različita kola danas igraju na isti način.

Od koraka je najčešći tzv. šesterac. Pleše se tri koraka u desno, tri koraka u mjestu, zatim tri koraka u lijevo, pa tri u mjestu i to se stalno ponavlja. Na ovaj način možete igrati, moravac, užičko, žikino kolo. Karakteristika ovih kola je da se smatraju

simetričnim.

Vrlo često se pleše i tzv. vlaško kolo, sa osam koraka. Četiri koraka ide se u desno, zatim dva u mjestu, pa jedan u lijevo, i jedan u mjestu. Sve se to zatim ponavlja. Ovo se pleše na više sličnih kola – melodija. Pripada nesimetričnom kolu.

Čačak je najteži i češće se pleše na deset (dvanaest) koraka, ili tri u desno, tri u mjestu, dva u lijevo, dva u mjestu, jedan u lijevo i jedan u mjestu, pa sve ponovo. Za čačak kažu da se igra na 3, 2, 1.

Niški sa, sa ritam je koji se vrlo često upotrebljava u narodnim novokomponiranim pjesmama i na njih se igra pored originalnog kola. Može se plesati na šest (najčešće) ili na osam koraka. Koraci su jednostavni, dva desno, dva nazad, dva naprijed pa sve ponovo.

Uvjerljivo najčešće se pleše varijanta makedonskog kola lesnoto uz skoro sve narodne novokomponirane pjesme. U plesačkom smislu ovo se ne smatra kolom već je kolo samo po vizualnom obliku tj. plesači plešu na način kao što plešu u kolu. Koraci su tri u desno, dva u mjestu pa ponovo. Kretanje je stalno u desno. Za ovo nije potrebno nikakvo učenje, dovoljno je da se „uhvatite u kolo“. Poseban dio su vojnička kola; oficirsko, kaplarsko i sl. (Folklor Srbije).

Na UNESCO-vu listu Reprezentativne baštine upisano je 7. prosinca 2017. godine.

5.2.6. Pjevanje uz gusle

Gusle su važan dio tradicionalne glazbe i sastavni dio srpske kulture. Najstariji pisani zapisi o guslama dolazi iz Biblije i Odiseje, gdje se spominje instrument koji se u najvećem broju slučajeva izrađivao od jednog komada drveta, obično suhog, sabijenog javora ili oraha, a ponekad i od hrasta ili tikvi. Instrument su najčešće izrađivali sami guslari, a za Srbiju su karakteristične jednožičane gusle. Na prostorima Srbije prvi put se spominju u petom stoljeću. Glavno područje rasprostranjenosti gusala poklapa se sa teritorijama takozvane Dinarske kulturne zone: Srbija, Crna Gora, Hercegovina i Republika Srpska. Tematika pjesama koje se pjevaju uz gusle veoma je raznovrsna. Od pripovijedanja o junačkim podvizima, megdanima, bojevima i rodoljublju, do njegovanja patrijarhalnih i moralnih vrijednosti. Danas u Srbiji postoje dvadeset i četiri guslarska društva, koja su organizirana u Savez guslara Srbije, koji pored saveza guslara Republike Srpske i saveza guslara "Dušanovo Carstvo" iz Crne

Gore, čine Savez Srpskih guslara. Na Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine Republike Srbije upisano je 12. lipnja 2012. godine (Srbija.com).

5.3. Novi Sad

Novi Sad, smješten na lijevoj strani Dunava u Srbiji, administrativni je centar autonomne pokrajine Vojvodina. Predstavlja upravno, gospodarsko, kulturno, prometno i znanstveno središte. Novi Sad je kulturni centar Vojvodine. Od Turske okupacije Srbije i Balkana, Novi Sad kao slobodni kraljevski grad u Austro-Ugarskoj bio centar srpske kulture u osamnaestom i devetnaestom stoljeću; zbog čega je 1864. godine sjedište Matice Srpske koje je preseljeno iz Pešte u Novi Sad. Grad je bio poznat kao Srpska Atena.

Objekti s muzejskim i drugim kulturnim namjenama u Novom Sadu smatraju se spomenicima kulture, a nalaze se u zaštićenim prostornim kulturno-povijesnim cjelinama ili po njihovom rubu, zbog čega se pojavljuje uloga klastera kao nosioca urbane prezentacije i muzeografije. Novi Sad ima sveobuhvatnu turističku prezentaciju koja uključuje muzeje i galerije te ostale objekte od povijesnog i kulturnog značaja, no i turističke i kulturne rute (manastiri, salaši, dvorci, med, vino) u gradu i okolini (Nikolić, 2013).

Danas se u gradu nalazi više ustanova kulture. Srpsko narodno kazalište, Kazalište mladih, koji imaju veliki ugled u Srbiji i regiji; knjižnica Matice Srpske s oko 3.000.000 publikacija, kao i mnogobrojne muzeji i galerije.

Neki od prvih projekata vezanih za digitalizaciju kulturne baštine započeti su prije gotovo deset godina, a nazivaju se Digitalizacija (ubrojčavanje) kulturne baštine Novog Sada i Digitalne biblioteke i digitalni arhivi. Digitalizacija kulturne baštine Novog Sada posebno je dobila na važnosti kada je Novi Sad postao Europskom prijestolnicom kulture. Pod motom "Vreme je za Novi Sad" stvorene su virtualne ture objekata i otvorenih prostora, obavljena su razna skeniranja i profesionalne fotografije te 3D modeling. Obuhvaća sve važne događaje i znamenitosti, osobe, stare zanate, religiju i vijesti od 1717. do 2016. godine. Institucije koje su sudjelovale u stvaranju su; Biblioteka Matice srpske, Društvo arhitekata Novog Sada, Društvo književnika Vojvodine, Kulturni Centar, Matica Srpska, Muzej grada Novog Sada, Muzej savremene umetnosti Vojvodine, Muzej Vojvodine, Novosadsko pozorište, Pozorište mladih, SANU, Srpsko narodno pozorište. Sudionici na projektu su Zmajevе dečje

igre, Muzej Vojvodine, Kulturni centar Novog Sada, Pravoslavno udruženje "Sveti Sava", Historijski arhiv grada Novog Sada, Muzej grada Novog Sada, Gradska biblioteka Novi Sad, Zavod za zaštitu spomenika kulture Novi Sad, Kulturno-informativni centar "Mladost" Futog, Kulturno-informativni centar "Kisač", Sterijino pozorje, Novosadsko pozorište, Pozorište mladih Novi Sad, Atelje 61.

Organizirana je izložba Digitalizacije skulpture autora Nemanje Vučetića u Galeriji likovne umetnosti poklon zbirci Rajka Mamuzića s ciljem da suvremenim tehničko-tehnološkim pristupom u polju muzeologije stavi fokus na umjetnički fond galerije na polju digitalizacije te da unaprijedi praksu muzejskog očuvanja kulturne baštine. Sama postava se odnosi na digitalizaciju skulptura iz fonda koji se skeniraju metodom fotogrametrije, koja je tek u razvojnoj fazi. Na taj način izložba predstavlja i svojevrsni eksperiment koji zahtjeva improvizaciju i istraživački rad kako bi se dobila najbolja rešenja za trajno očuvanje zatečenog stanja skulptura u fondu. Zahtjevi današnjice jesu da se digitalizira kompletan sadržaj u svim sferama, tako i u mediju skulpture. Ovom metodom se na najbolji način čuvaju i prezentiraju skulpture koje posjeduju prostornu plastičnost, i moguće ih je prenijeti u digitalni format, odnosno u formu 3D modela.

6. DIGITALIZACIJA KULTURNIH SADRŽAJA U HRVATSKOJ – ISTRA

S ciljem stvaranja uvjeta za održivo upravljanje procesom digitalizacije kulturne baštine, Ministarstvo kulture predvidjelo je projekt na nacionalnoj razini pod nazivom e-Kultura. Cilj Smjernica za digitalizaciju kulturne baštine je uspostavljanje i poticanje sustavnog i ujednačenog pristupa digitalizaciji građe u kulturnim ustanovama te stvaranje jedinstvenih i usklađenih normi i specifikacija u svezi s postupkom i parametrima digitalizacije. Priprema ovako sveobuhvatnog projekta podrazumijevala je provedbu analize trenutnog stanja informacijskih sustava, digitalizirane i digitalne građe, postojećeg zakonodavnog okvira, postojećih standarda i kriterija za digitalizaciju, postojećih troškova i prihoda digitalizacije kulturne baštine, postojećeg digitaliziranog sadržaja i postojećih ljudskih kapaciteta. Predmet analize trenutnog stanja bile su institucije koje su relevantne za projekt „Digitalizacija kulturne baštine“: muzeji, knjižnice, arhivi, imatelji i stvaratelji audiovizualnog gradiva, ostali imatelji i stvaratelji kulturne baštine, Ministarstvo kulture te konzervatorski odjeli. Za potrebe ispunjenja svrhe analize trenutnog stanja određen je njezin opseg te je ona obuhvaćala: analizu postojećeg zakonodavnog okvira, standarda i kriterija za digitalizaciju, kako bi se utvrdio okvir za moguću standardizaciju pristupa za potrebe uspostave i implementacije sveobuhvatnog procesa digitalizacije kulturne baštine u Hrvatskoj; analizu organizacije procesa digitalizacije kulturne baštine u cilju prikupljanja informacija vezanih uz tijek procesa digitalizacije pri provođenju različitih koraka digitalizacije u institucijama; analizu digitalne građe kulturne baštine u cilju dobivanja podataka o količini i tipu građe kojom institucije raspolažu; analizu upravljanja digitalnom kulturnom baštinom, kako bi se prikupili podaci o pohrani i upravljanju digitalnom građom institucija te pripadajućim meta podacima; analizu podataka vezanih uz očuvanje digitalne kulturne baštine, kako bi se dobio uvid u rješenja koja institucije primjenjuju za očuvanje svoje digitalne građe; analizu pristupa digitalnoj kulturnoj baštini sa svrhom prikupljanja podataka o načinima pristupa i mogućnostima korištenja digitalne građe institucija te povezanim postojećim uslugama koje institucije pružaju; analizu ljudskih potencijala sa svrhom prikupljanja podataka o broju i profilu zaposlenika institucija te njihovom angažmanu na poslovima digitalizacije; analizu financijskih resursa, kako bi se dobio detaljniji uvid u izvore financiranja aktivnosti digitalizacije, povezane troškove i moguće potrebna financijska sredstava za nastavak procesa digitalizacije u analizom obuhvaćenim institucijama

(Ministarstvo kulture i medija). Projekt je započeo 2014. godine, a trenutno se nalazi u drugoj fazi razvoja. Projekt se provodi u suradnji s četiri partnera; Hrvatska radiotelevizija, Hrvatski državni arhiv, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu i Muzej za umjetnost i obrt.

6.1. UNESCO i Hrvatska - Istra

Kultura potiče suvremeno umjetničko stvaralaštvo, a istodobno je usmjerena na probleme koji su povezani s kulturnom politikom, razvojem kulturnih industrija i raznih mreža za prikupljanje informacija na području kulture i upravljanja kulturnom baštinom, kulturnim razvojem i pluralizmom, interkulturalnim dijalogom, autorskim pravima, statusom umjetnika ili kulturnom raznolikosti.

Srednjoročne strategije 2014.-2021. stavljale su fokus na poticanje uključivog održivog razvoja, poticanje interkulturalnog dijaloga za približavanje kultura i promicanje etičkih principa, promicanje, zaštitu i prenošenje baštine, poticanje kreativnosti i raznolikosti kulturnih izričaja, razvoj kulturnih i kreativnih industrija te očuvanje nematerijalne kulturne baštine.

Upisana dobra na UNESCO-vom Popisu svjetske baštine u Republici Hrvatskoj su:

1. Povijesni kompleks Splita i Dioklecijanova palača
2. Stari grad Dubrovnik
3. Nacionalni park Plitvička jezera
4. Kompleks Eufrazijeve bazilike u povijesnom središtu Poreča
5. Povijesni grad Trogir
6. Katedrala svetog Jakova u Šibeniku
7. Starogradsko polje
8. Stećci - srednjovjekovni nadgrobni spomenici
9. Obrambeni sustavi Republike Venecije 16. i 17. Stoljeća u Zadru i Šibeniku
10. Bukove prašume i izvorne bukove šume Karpata i ostalih regija Europe.

Prema UNESCO-voj Konvenciji za zaštitu nematerijalne baštine estabrirana su dva popisa: Reprezentativni popis nematerijalne baštine čovječanstva i Popis nematerijalne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita. Hrvatska je uspostavila i vlastiti Popis zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara.

Na Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva upisani su:

1. Čipkarstvo u Hrvatskoj
2. Dvoglasje tijesnih intervala Istre i hrvatskog primorja
3. Fešta sv. Vlaha, zaštitnika Dubrovnika
4. Godišnji proljetni ophod kraljice ili Ljelje iz Gorjana
5. Godišnji pokladni ophod Zvončari s područja Kastavštine
6. Procesija za križen na otoku Hvaru
7. Umijeće izrade drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja Hrvatskog zagorja
8. Sinjska Alka, viteški turnir u Sinju
9. Medičarski obrt na području sjeverne Hrvatske
10. Bećarac, vokalno-instrumentalni napjev s područja Slavonije, Baranje i Srijema
11. Nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore
12. Klapsko pjevanje
13. Mediteranska prehrana na hrvatskome Jadranu, njegovoj obali, otocima i dijelom zaleđa
14. Međimurska popevka
15. Umijeće suhozidne gradnje
16. Umijeće sokolarenja.

U UNESCO-v Registar najboljih praksi očuvanja nematerijalne kulturne baštine svijeta upisan je projekt Očuvanje nematerijalne baštine Rovinja kroz Ekomuzej Batana.

U ovome radu obradit će se dio koji je vezan za Istru i Pulu, odnosno Kompleks Eufrazijeve bazilike u povijesnom središtu Poreča, Dvoglasje tijesnih intervala Istre i hrvatskog primorja, Mediteranska prehrana na hrvatskome Jadranu, njegovoj obali, otocima i dijelom zaleđa te Ekomuzej Batana i njegov projekt.

6.1.1. Kompleks Eufrazijeve bazilike u povijesnom središtu Poreča

Poznata i pod nazivom Eufrazijana, jedini je sačuvani starokršćanski episkopalni kompleks na svijetu. Sagrađena je u vrijeme biskupa Eufrazija u 6. stoljeću. Obuhvaća atrij, biskupsku palaču, krstionicu, mozaike i ostatke sakralnih objekata iz 3. i 4. stoljeća. Mozaici kojima je oslikana unutrašnjost i pročelje crkve

datiraju iz vremena bizantskog carstva, a zahvaljujući podnim mozaicima i očuvanim natpisima moguće je iščitati sva razdoblja njezine gradnje i raznih obnova. Jezgra kompleksa i glavni objekt je trobrodna bazilika s trolisnom memorijalnom kapelom. Na vanjsko predvorje (narteks) nastavlja se kvadratično dvorište (atrij), kojemu se na zapadnoj strani nalazi osmerokutna krstionica (baptisterij). Uz baziliku podizale su se građevine (istodobno crkva sv. Andrije, poslije pregrađena u biskupski dvor), sakristije, zvonik i kapele od XIII. do XIX. st. Zidni mozaici bazilike zauzimaju istaknuto mjesto među europskim spomenicima Justinijanova doba: velike mozaične kompozicije Krist s apostolima, medaljoni unutar kojih se nalaze 12 mučenika, a u središnjem je Krist kao jaganjac Božji, Majka božja na prijestolju s mučenicima i graditeljem crkve biskupom Eufrazijem, scena Navještenja i Pohoda, te tri samostalna lika: sv. Zaharije, arhanđel Gabrijel i Ivan Krstitelj. Uz Eufrazijanu, sagrađena je 1251. monumentalna romanička rezidencija kanonika (Leksikografski zavod Miroslav Krleža). Mozaici iz Eufrazijeve bazilike su digitalizirani i ta baza podataka bit će uvrštena u stalni muzejski postav koji će moći pretraživati i posjetioci i istraživači. Omogućena je i virtualna šetnja Eufrazijevom bazilikom.

Slika 6.: Unutrašnjost kompleksa Eufrazijeve bazilike i zvonik

(izvor: www.istra.hr)

6.1.2. Dvoglasje tijesnih intervala Istre i hrvatskog primorja

Kompleksan je folklorni stil glazbe koji se nalazi i izvan područja Istre i Hrvatskog primorja, no tamo je najzastupljeniji. Zasniva se na netemperiranim tonskim odnosima i nazalnim tonovima. Unutar samog stila razvija su se četiri podstila: tarankanje, diskantno dvoglasje, bugarenje i kanat. Tipična glazbala kojima se izvodi dvoglasje tijesnih intervala su: sopilem sopele, mih, pive, dvojnice, dvozičana tamburica Cindra i šurle. Nerijetko se dogodi da tijekom izvođenja u obje dionice dolazi do improvizacije i varijacije, dok unisoni završeci ili završeci u oktavi ostaju strogo pravilo. Većina tonskih nizova sastavljeni su od četiri do šest tonova. Metroritamska, formalna struktura i struktura teksta kreću se od jednostavnih do vrlo složenih obrazaca, a specifičan je odnos glazbe i teksta (Hrvatska kulturna baština). Na UNESCO-v popis nematerijalne svjetske baštine upisano je 2009. godine. Postoji mnoštvo fotografija i video zapisa na kojima je dokumentirano izvođenje dvoglasja. Stvorena je digitalna zbirka Zaspal Pave preko koje je moguće pročitati notne zapise, poslušati audio zapise, preuzeti midi zapise, pogledati i poslušati nove izvedbe te se uključiti u razvoj same baze.

6.1.3. Mediteranska prehrana na hrvatskome Jadranu, njegovoj obali, otocima i dijelom zaleđa

Uvjetovana je kulturnim, povijesnim, ekološkim i klimatskim čimbenicima Mediterana. Očituje se u društvenoj, materijalnoj i duhovnoj sferi svakodnevnog života u Hrvatskoj te u običajima životnog i godišnjeg ciklusa. Mediteranska prehrana predstavlja temelj identiteta ljudi koji žive na tim prostorima. Razvijala se je shodno utjecajem različitih kultura i utjecaja, a prenosila se s koljena na koljeno.

Važna karakteristika mediteranske prehrane jest njena vezanost uz prirodu i prirodne izvore hrane, a poljoprivreda i ribarstvo su osnovno polazište. Hrana je bitan dio raznobrojnih događanja i svečanosti, a u današnje vrijeme i dio turističke ponude koju je potrebno kvalitetno razvijati zbog dugoročnog utjecaja na Mediteran. Prehrana se razlikuje među pojedinim mjestima i društvenim slojevima, a može se podijeliti na ribarsku i težačku ili njihovu kombinaciju. Objavljene su razne kuharice, recepti i video zapisi s načinom pripreme jela koja su karakteristična za mediteransku prehranu, i većina ih je dostupna na internetskim stranicama. Mediteranska prehrana na hrvatskome Jadranu, njegovoj obali, otocima i dijelom zaleđa uvrštena je na

UNESCO-ov popis svjetske nematerijalne baštine kao skup vještina, znanja, prakse i tradicije, od krajolika do stola, uključujući i usjeve, berbu, ribolov te čuvanje, preradu, pripremu i posebno konzumiranje hrane. Mediteransku prehranu karakterizira prehrambeni model koji je ostao konstantan tijekom vremena i prostora, a koji se uglavnom sastoji od maslinovog ulja, žitarica, svježeg ili sušenog voća i povrća, umjerene količine ribe, mliječnih proizvoda i mesa, te mnogih začina, a tu su i vino ili razne biljne infuzije, uz poštivanje uvjerenja svake zajednice. No mediteranska prehrana obuhvaća više od same hrane. Promiče društvenu interakciju jer su zajednički obroci temelj društvenih običaja i narodnih svečanosti. Nastala je tako bogata baština pjesama, priča i legendi. Taj je način života ukorijenjen u teritoriju te poštuje biološku raznolikost, osigurava očuvanje i razvoj tradicionalnih aktivnosti i obrta vezanih za ribolov i uzgoj životinja u mediteranskim zajednicama (Školski portal).

6.1.4. Ekomuzej Batana

Ekomuzej Batana temelji se na principima znanja. Inkluzije, poštivanju baštinskog i kulturnog kontinuiteta, inovativnosti, multimedijalnosti i interdisciplinarnosti. Potiče inovativni participativni kulturni turizam i različite programe za jačanje kulturnih kompetencija zajednice ka održivom razvoju. Batana je prepoznata kao važan segment interkulturalnog dijaloga preko koje se rovinjska zajednica povezuje s velikom obitelji tradicionalnih plovila te s njima povezuje lokalne zajednice na Jadranu i ostatku Mediterana. Smatra se aktivnim doprinositeljem međunarodne inicijative zaštite maritimne baštine i kulture Europe, ali i čitavog svijeta. Ekomuzej svoje ciljeve realizira putem pet glavnih sastavnica:

1. Kuća o baštini - među domicilnim stanovništvom poznata pod nazivom muostra - središnji je interpretacijski i dokumentacijski centar koji ima stalnu izložbu
2. Spacio Matika – mjesto je kušanja, slušanja, pjevanja i mirisanja lokalne maritimne baštine
3. Mali Škver - lokacija je slavljenja nematerijalne baštine gradnje batane
4. Rovinjska regata – glavna fešta brodica, mora i mornara
5. Batanini puti – postoje dva tematska puta; prvi morem s pratljom barkariola, drugi šetnja rivom – batanina perspektiva (Ekomuzej Batana).

Slika 7.: Unutrašnjost ekomuzeja Batana

Izvor: MUZE Batana, dostupno na: <https://muze.hr/projekti/ekomuzej-batana-rovinj/>, 23.4.2022.

6.2. Pula

Najveći je grad Istarske županije, smješten na jugozapadnom dijelu istarskog poluotoka. Grad ima dugu tradiciju vinarstva, ribarstva, brodogradnje i turizma, a ujedno je i tranzitna luka. Pula je kulturni centar Istre još od rimskoga doba. Kao rezultat svoje bogate političke povijesti, Pula je grad s kulturnom mješavinom ljudi i jezika sa Sredozemlja i srednje Europe, iz vremena antike i suvremenosti. Pulska arhitektura odražava te povijesne slojeve. Trenutno u Puli postoje Muzej suvremene umjetnosti Istre, Muzej Antun Motika, Arheološki muzej Istre, Memo muzej Pula te Povijesni i pomorski muzej. Ostali muzejski postavi mogu se pronaći u Amfiteatru, Augustivom hramu, Svetim srcima, Zerostrasseu i dr, čija digitalizirana građa postoji na raznim internetskim stranicama. Grad ima i nekoliko knjižnica, od kojih Gradska knjižnica i čitaonica Pula te Sveučilišna knjižnica Pula imaju digitaliziranu građu.

U Kući fresaka u Draguću javnosti je prvi put predstavljen projekt digitalne on-line baze "Istarska kulturna baština - Patrimonio culturale Istriano". Ova je prezentacija bila namijenjena ponajprije kulturnoj i znanstvenoj javnosti, kulturnim djelatnicima i predstavnicima institucija koji su profesionalno povezani sa sadržajem kojeg će baza nuditi. Digitalna baza istarske kulturne baštine sadržavat će tekstualne i slikovne podatke o kulturnim dobrima identificiranima kao nepokretni i pokretni spomenici, što

uključuje arhitekturu, freske, slikarstvo, skulpturu, karte, knjige, fotografije, liturgijske predmete i ruho, uporabne predmete i drugo. Fotografije će biti informativnog karaktera odnosno neće biti pogodne za komercijalnu uporabu, ali će biti naznačeno gdje i pod kojim uvjetima tražitelji mogu dobiti njihove upotrebljive inačice. Podaci o kulturnim dobrima bit će selektivno dostupni različitim kategorijama korisnika: pristup razine C nudit će ograničene podatke neregistriranim internetskim korisnicima (običnim "surferima"), dok će pristup razine A biti najdetaljniji, prilagođen znanstvenicima i stručnjacima koji će se registrirati putem institucijama u kojima rade. Zamišljeno je da baza bude pomoćni alat u obrazovnim ustanovama te u turističkom sektoru, a bit će povezana i s Istrapedijom, istarskom digitalnom enciklopedijom (Glas Istre).

7. USPOREDBA RAZINE DIGITALIZACIJE

Provedeno je istraživanje o razini digitalizacije u okvirima predstavljenih kulturnih dobara pod gore navedenim razinama zaštite pod UNESCO-m. Određeni su kriteriji digitalizacije ovisno o tome postoje li digitalizirani tekstovi, slike, zvukovi, filmovi, videi ili oni već stvoreni digitalnim alatima. Kriterij virtualne stvarnosti preskočen je jer isti ne postoji ni za jedan od navedenih kulturnih dobara.

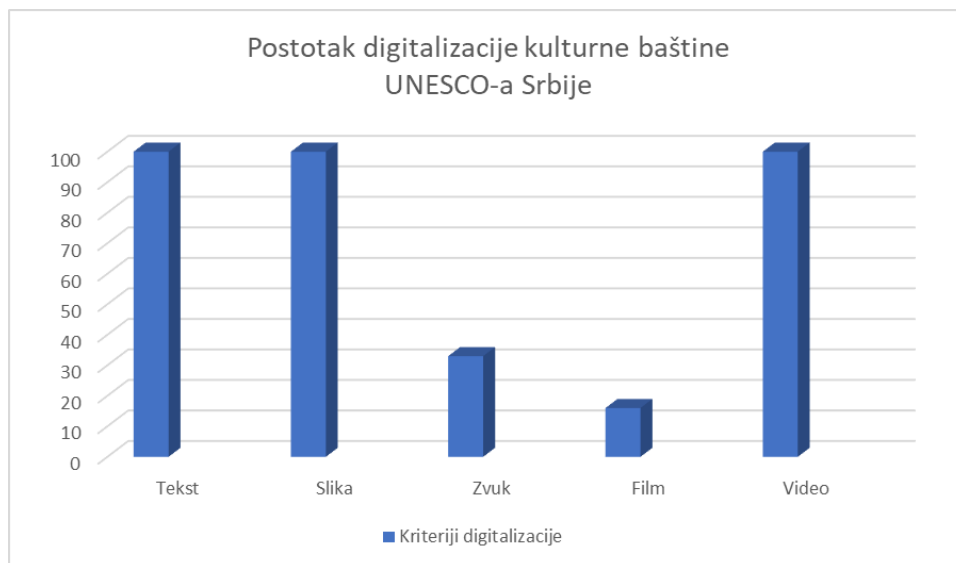
Tablica 1. Postojanje digitalizacije u kulturnim dobrima povezanim s UNESCO-m

	Tekst	Slika	Zvuk	Film	Video
Bačka tvrđava	1	1	0	0	1
Deliblatska peščara	1	1	0	0	1
Granice Rimskog carstva	1	1	0	0	1
Porodična slava	1	1	0	0	1
Srpsko kolo	1	1	1	1	1
Pjevanje uz gusle	1	1	1	0	1
Eufrazijeva bazilika	1	1	0	0	1
Dvoglasje tijesnih intervala	1	1	1	0	1
Mediterranska prehrana	1	1	0	1	1
Ekomuzej Batana	1	1	0	0	1
Ukupno	10	10	3	2	10
%	100	100	30	20	100

Izvor: Istraživanje autorice

Oznaka 1 označuje postojanje traženih oblika digitalizacije, a oznaka 0 nepostojanje. Vidljivo je da za sve navedene vrste kulturne baštine postoje digitalizacija u vidu slike, teksta i videa. Digitalizacija u zvuku prisutna je u 30% kulturnih dobara istraživanja, a film u 20%.

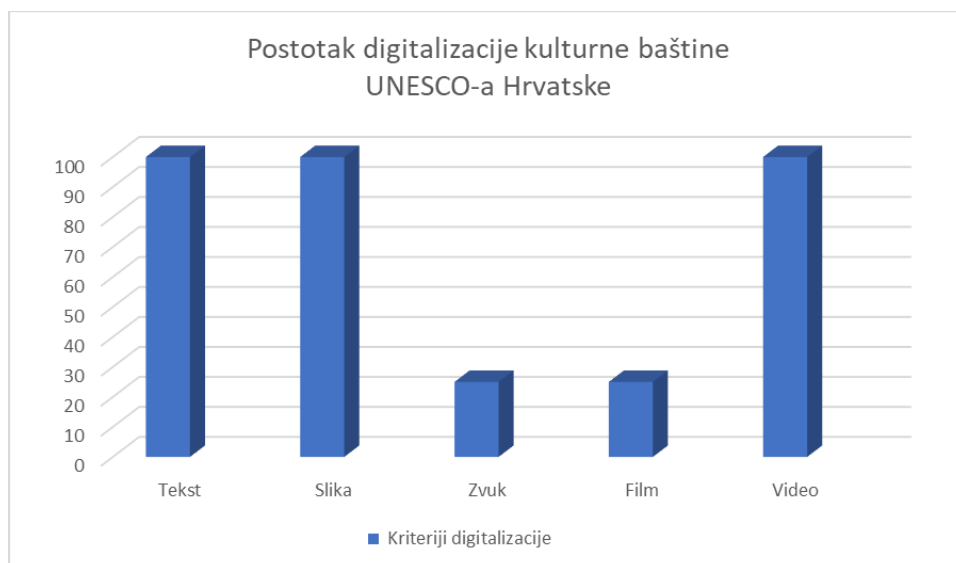
Grafikon 1. Postotak digitalizacija kulturne baštine UNESCO-a u Srbiji

Izvor: Istraživanje autorice

Svako od kulturnih dobara koje je pod nekom razinom zaštite UNESCO-a ima određenu razinu digitalizacije. U postotku svi od navedenih imaju 100%, kada govorimo o digitalizaciji teksta, slike i videa, dok zvuk postoji samo u 33% slučajeva, a film u 16%.

Grafikon 2. Postotak digitalizacija kulturne baštine UNESCO-a u Hrvatskoj

Izvor: Istraživanje autorice

Kulturna dobra Hrvatske povezana s UNESCO-m kada gledamo sliku, tekst i video imaju 100% digitalizacije, odnosno svako od njih posjeduje te oblike. Zvuk i film postoje u samo 25% slučajeva.

Tablica 2. Postojanje digitalizacije u kulturnim institucijama u Novom Sadu i Puli

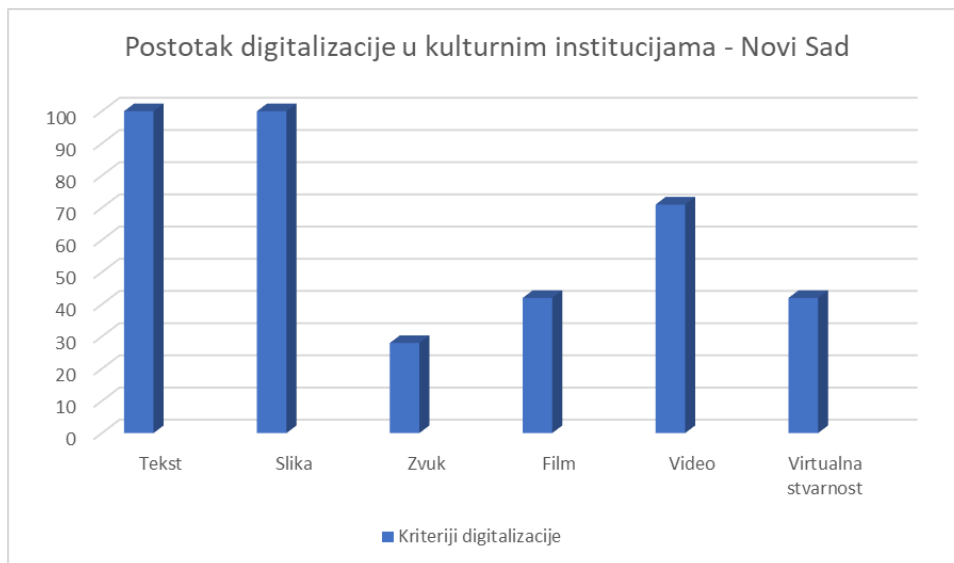
	Tekst	Slika	Zvuk	Film	Video	Virtualna stvarnost
Muzej savremene umjetnosti Vojvodine	1	1	1	1	1	0
Muzej Vojvodine	1	1	0	0	1	1
Muzej grada Novi Sad	1	1	0	0	1	0
Galerija Matice Srpske	1	1	0	0	0	1
Poklon zbirka Rajka Mamuzića	1	1	1	1	1	0

Spomen zbirka Pavla Beljanskog	1	1	0	1	0	0
Gradska biblioteka u Novom Sadu	1	1	0	0	1	1
Arheološki muzej Istre	1	1	1	1	1	1
Povijesni i pomorski muzej Istre	1	1	0	0	1	1
Muzej suvremene umjetnosti Istre	1	1	0	0	1	0
Sveta Srca	1	1	0	0	0	1
Spomen soba Antonio Smareglia	1	1	1	0	1	0
Gradska galerija	1	1	0	1	0	0
Gradska knjižnica i čitaonica Pula	1	1	0	0	0	0

Izvor: Autorica istraživanja

Tablica prikazuje muzeje, galerije i knjižnice, izabrane zbog svoje atraktivnosti među posjetiteljima, i njihovo posjedovanje određene vrste digitalizacije. Kriteriji koji su izabrani su digitalizacija teksta, slike, zvuka, filma, videa i virtualna stvarnost. Također, ovdje se ubrajaju i podaci koji su nastali u digitalnom obliku. Vidljivo je da sve odabrane stavke posjeduju digitalizaciju u obliku slike i teksta, dok ostale kriterije ne zadovoljavaju svi.

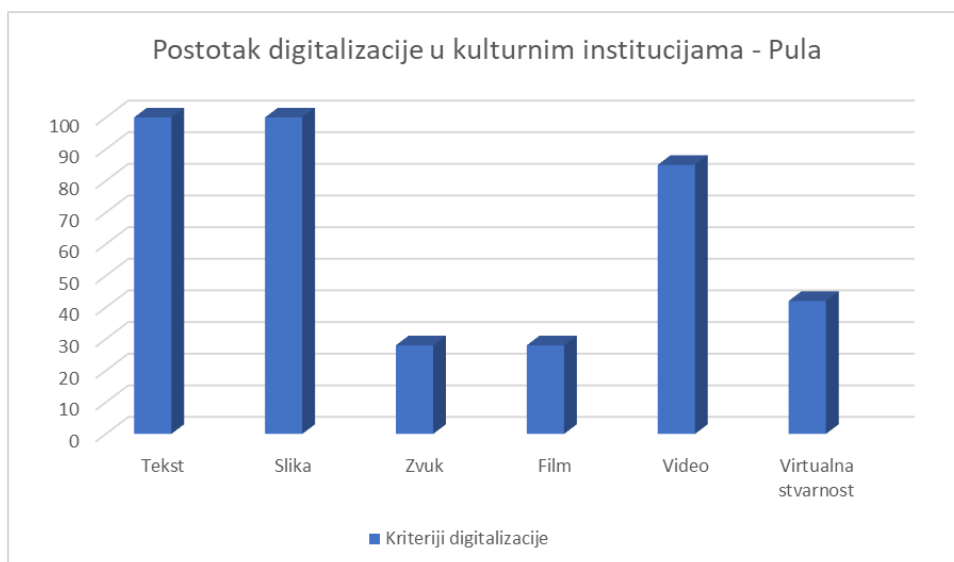
Grafikon 3.: Postotak digitalizacije u kulturnim institucijama u Novom Sadu

Izvor: Autorica istraživanja

Sve kulturne institucije u Novom Sadu izabrane u tablici 2., posjeduju digitalizirane tekstove i slike, 28% ima digitalizirane oblike zvuke, 42% filmove, 71% videa, a 42% neki oblik virtualne stvarnosti.

Grafikon 4.: Postotak digitalizacije u kulturnim institucijama u Puli

Izvor: Autorica istraživanja

Digitalizacija u obliku slike i teksta prisutna je u svim kulturnim institucijama koje su izabrane za istraživanja na području Pule. Zvuk i film prisutni su u 28% institucija, video u 85%, a virtualna stvarnost stvorena je za 42% institucija.

U oba slučaja istraživanja (kulturna dobra i kulturne institucije) digitalizacija u obliku teksta i slika najviše je zastupljena. Zatim slijedi digitalizacija u vidu videa, a svi ostali oblici digitalizacija u očitom su zaostatku. Kada bi se potaknuo daljnji razvoj digitalizacija to bi se sigurno odrazilo i na turistički razvoj regija Vojvodine i Istre te samim time država u kojima se nalaze.

8. ZAKLJUČAK

Naša percepcija turizma treba biti vezana uz današnje turiste. Postali su poprilično neovisni, sofisticirani, a glavna karakteristika su im drugačiji motivi putovanja, navike koje nose sa sobom te životni stil koji vode. Promjene njih samih dovode i do promjena u turizmu. Kada uz to još dodamo i tehnološke promjene govorimo o potpuno drugačijem turizmu od onoga što je bio prisutan prethodnih godina.

Kulturne turiste ne može se poistovjetiti niti s jednom drugom vrstom turista. Od običnih turista razlikuju se po stupnju obrazovanja, većoj platežnoj moći, željom za učenjem i sudjelovanjem u kulturnim događanjima, ali i znatiželjnost te visok stupanj informiranosti o sadržajima koje posjećuju. Upravo zbog toga proizvod koji plasiramo na tržište mora biti obilježen visokom kvalitetom. Tu dolazimo do digitalizacije koja zaboravljenim segmentima vraća staru slavu, samo na malo drugačiji način. Doprinosi aktualizaciji i popularizaciji kulturne baštine koja je polako nestajala pod drugim segmentima turističke ponude. Najvažnije karakteristika digitalizacije je to što pomoću nje sadržaj postaje dostupan svima i u svako vrijeme.

Proučavajući dostupnu literaturu može se zaključiti da se veliki napori ulažu u digitalizaciju kulturne baštine, ali isto tako da je moguće učiniti puno više. Do određenih informacija veoma je teško doći bez poznavanja lokalnog jezika, a to sigurno ne ide u korist razvoju kulturnog turizma. Poneke internetske stranice su zastarjele i potrebna im je aktualizacija. Isto tako stranice bi bilo poželjno napraviti na način da su jednostavnije za korištenje te dodati više podataka. Kako su vidljivi nedostaci, tako je vidljiv i trud koji je uložen u sve projekte. Ukoliko se nastavi poticati razvoj i digitalizacija, kulturni turizam dobit će sasvim novu pozitivnu stranu i maksimalno doprinijeti razvoju održivosti kojoj bismo svi trebali težiti.

LITERATURA

Knjige:

1. Dadić., M. (2014.) Istraživanje kulturnog turizma: konteksti, metode, koncepti. Split: Metodološka biblioteka. Teorijsko-metodološke teme.
2. Floričić B., Floričić T. (2019.) Kulturna baština u turističkoj destinaciji. Vrednovanje i turistički menadžment. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
3. Jelinčić., D. A. (2009.) Abeceda kulturnog turizma. Zagreb: Meandarmedia
4. Stančić, H. (2009) Digitalizacija. Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
5. Stančić, H., Zanier, K. (2012.) Heritage live. Upravljanje baštinom uz pomoć informacijskih alata. Koper: Univerzitetna založba Annales
6. Pivac, T., Vujičić, M., Besermenji, S., Vukojević, D., Cimbalević, M., Marić, A. (2022.) Menadžment kulturnog nasleđa i kulturnog turizma. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Prirodno-matematički fakultet, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo

Publikacije:

1. Fakultet poslovne ekonomije (2010./2011.) Identifikacija potencijala za razvoj turizma na području SRP Deliblatska peščara. Dostupno na: <https://www.yumpu.com/xx/document/read/43923791/identifikacija-potencijala-za-razvoj-turizma-na-vojvodinaaume>
2. Milanja, C. (2012.) Konstrukcije kulture. Opis i definicija kulture. Str. 13-14 / Dostupno na: https://www.pilar.hr/wp-content/images/stories/dokumenti/studije/16/milanja_kk_011.pdf/
- 3.. Nikolić., M. (2013.) Klasteri i mreže muzeja u Srbiji: Vojvodina. Str. 28-89 / Dostupno na: <http://www.scen.uns.ac.rs/wp-content/uploads/2013/10/Nikolic-Mila-Klasteri-i-mreze-muzeja-u-Srbiji-Vojvodina-2013-os.pdf>
4. Rajh, A., Stančić, H. (2010): Planiranje, izgradnja i uspostava digitalnog arhiva. Arhivski vjesnik, 53, str. 41-62.

Internetske stranice:

1. Državni zavod za statistiku. Dostupno na: www.dzs.gov.hr
2. European Commission. Kulturna baština. Dostupno na: <https://culture.ec.europa.eu/hr/policies/selected-themes/cultural-heritage>
3. Ekomuzej Batana. Dostupno na: <http://www.batana.org/hr/ekomuzej-batana/info-tocka-o-ekomuzeju/meunarod/>
4. Folklor Srbije. Dostupno na: www.foklorsrbije.weebly.com
5. Glas Istre. Dostupno na: www.glasistre.hr
6. Hrvatska kulturna baština. Dostupno na: www.kultura.hr
7. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: www.proleksis.lzmk.hr
8. Republika Hrvatska. Ministarstvo kulture i medija. Dostupno na: www.min-kulture.gov.hr
9. Republika Hrvatska. Ministarstvo kulture i medija. Kulturna baština. Dostupno na: [https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%2023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20\(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme](https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%2023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme)
10. Srbija.com. Dostupno na: www.srbia.com
11. Školski portal. Dostupno na: www.old.skolskiportal.hr
12. Udruženje turističkih novinara Vojvodine. Dostupno na: www.utnv.org
13. UNESCO, World Heritage Convention, Dostupno na: www.whc.unesco.org
14. Republika Srbija. Ministarstvo za evropske integracije. Dostupno na: www.srbija-projektieu.rs
15. Viminacium. Dostupno na: www.viminacium.org.rs

POPIS SLIKA

1. Maslowljeva hijerarhija potreba
2. Travel Career Ladder, Pearce, 1991.
3. Plato i Bačka tvrđava iz zraka
4. Bačka tvrđava
5. Deliblatska peščara
6. Unutrašnjost kompleksa Eufrazijeve bazilike i zvonik
7. Unutrašnjost ekomuzeja Batana

POPIS PRILOGA

1. Grafikon 1.: Postotak digitalizacija kulturne baštine UNESCO-a u Srbiji
2. Grafikon 2.: Postotak digitalizacija kulturne baštine UNESCO-a u Hrvatskoj
3. Grafikon 3.: Postotak digitalizacije u kulturnim institucijama u Novom Sadu
4. Grafikon 4.: Postotak digitalizacije u kulturnim institucijama u Puli
5. Tablica 1. Postojanje digitalizacije u kulturnim dobrima povezanim s UNESCO-
m
6. Tablica 2: Postojanje digitalizacije u kulturnim institucijama u Novom Sadu i Puli

SAŽETAK

Naša percepcija turizma treba biti vezana uz današnje turiste. Promjene njih samih dovode i do promjena u turizmu. Kada uz to još dodamo i tehnološke promjene govorimo o potpuno drugačijem turizmu od onoga što je bio prisutan prethodnih godina. Kulturne turiste ne može se poistovjetiti niti s jednom drugom vrstom turista. Od običnih turista razlikuju se po stupnju obrazovanja, većoj platežnoj moći, željom za učenjem i sudjelovanjem u kulturnim događanjima, ali i znatiželjnost te visok stupanj informiranosti o sadržajima koje posjećuju. Tu dolazimo do digitalizacije koja zaboravljenim segmentima vraća staru slavu, samo na malo drugačiji način. Doprinosi aktualizaciji i popularizaciji kulturne baštine koja je polako nestajala pod drugim segmentima turističke ponude. Najvažnije karakteristika digitalizacije je to što pomoću nje sadržaj postaje dostupan svima i u svako vrijeme.

SUMMARY

Our perception of tourism should be connected with today's tourists. Changes of tourists themselves lead to changes in tourism. When we add technological changes to the previously mentioned, we get a completely different tourism when compared to earlier tourism. Cultural tourists can not be likened to any other type of tourist. They differ from ordinary tourists in their level of education, higher spending power, desire to learn and participate in cultural events, but also curiosity, and a high level of information about the content they visit. This is where we come to digitization, which restores forgotten segments to their old glory, just in a slightly different way. It contributes to the actualization and popularization of cultural heritage that was slowly disappearing under other segments of the tourist offer. The most important characteristic of digitization is that with it, content becomes available to everyone at any time.